

Masarykova Univerzita
Fakulta sociálních studií
Katedra psychologie

Bakalárska diplomová práca
obor Psychológia

Polyamoria – subjektívne prežívanie otvoreného partnerského vzťahu v monogamnej spoločnosti

Vypracovala: Mária Vitková

Vedúci práce: Mgr. Lukáš Sedláček

Fakulta sociálních studií MU

2010

*Prehlasujem, že som prácu vypracovala samostatne a že som všetky použité informačné zdroje uviedla
v zozname literatúry.*

Podpis

Ďakujem Mgr. Lukášovi Sedláčkovi, ktorý mi umožnil venovať sa zaujímavej téme zo zaujímavej perspektívy, a usmernil moju prácu podnetnými komentármi. Ďakujem svojim respondentom, bez ktorých by polovica tejto práce nebola na svete. Ďakujem ľuďom okolo seba, za inšpiráciu a hodiny diskusií o tejto téme.

Obsah:

1. Úvod.....	1
2. Teoretická časť.....	4
2.1. Perspektíva sociálneho konštruktivismu.....	4
2.2. Evolučne psychologická teória: Zrod ľudskej prirodzenosti.....	4
2.2.1. Reprodukčné stratégie: Ženská túžba po láske, záväzku a trvalom vzťahu a mužská túžba po množstve nezáväzných vzťahov.....	5
2.2.2. Prirodzená sexualita.....	6
2.2.3. Monogamia a nevera.....	7
2.3. Sociálne konštruktivistická kritika.....	9
2.3.1. Dvojitý štandard a utváranie sexuálnej identity.....	9
2.3.2. Ženská sexualita.....	11
2.3.3. Usporiadanie partnerských vzťahov.....	11
2.3.3.1. Antické Grécko.....	12
2.3.3.2. Helenizmus.....	13
2.3.3.3. (Post)modernita.....	14
2.4. Nová forma partnerského vzťahu: Polyamoria.....	15
2.5. Záver teoretickej časti.....	18
3. Empirická časť.....	20
3.1. Výskumný cieľ.....	20
3.2. Zber dát.....	20
3.2.1. Výber metodológie.....	20
3.2.2. Výber výskumnej vzorky.....	20
3.2.3. Metóda zberu dát.....	21
3.3. Analýza dát.....	22
3.3.1. Metóda analýzy dát.....	22
3.3.2. Výsledky analýzy.....	24
3.3.2.1. Motivácia.....	25
3.3.2.2. Vlastnosti prežívania otvoreného vzťahu.....	27
3.3.2.3. Pocity.....	29
3.3.2.4. Reakcie.....	31
3.3.2.5. Stratégie zvládania.....	33
3.3.2.6. Potreby.....	36
3.4. Diskusia.....	37

4. Záver.....	41
5. Literatúra.....	42
6. Zoznam príloh.....	44

1. Úvod

Medzi sexuálnym šťastím jednotlivca a všeobecným blahom je hrubý rozpor... Monogamné manželstvo je prirodzene kompromisom, je však kompromisom, u ktorého je sexuálna túžba až na druhom mieste za sociálnym pohodlím. Aby sa zachovala základná sociálna jednota rodiny nedotknutá, prisvedčuje jedinec manželskej zmluve, ktorá vychádza v skutočnosti z toho, že sa dobrovoľne vzdáva svojej sexuálnej slobody, a že obaja partneri veľkoryso obetujú možnosť neobmedzeného pôžitku.

Peregrin Worsthorn

Keďže partnerský vzťah charakterizuje v našej západnej kultúre požiadavka monogamie, teda citovej a sexuálnej výlučnosti, nie je možné zapojenie viacerých osôb do vzťahu, ani zapojenie jednej osoby do viacerých vzťahov naraz. V momente, keď sa človek dostane do jednej z týchto situácií, dostáva sa do konfliktu s normou výlučnosti, bez ohľadu na to, či tento konflikt vyvolal on alebo jeho partner. To, čo sa v tejto situácii deje, je nevera, partnerom sa už iba pripíšu role podvádzajúceho a podvedeného, pričom sú obidve spojené s odporom (aspoň časti) spoločnosti. Postoje k nevere sú negatívne, aj napriek tomu, že je javom stále rozšírenejším, z čoho možno usudzovať, že napriek negatívne postoju sa ľudia v mimopartnerských vzťahoch angažujú (Jackson & Scott, 2004). Myslím si, že vysvetlením by mohlo byť to, že samotný mimopartnerský pomer nepredstavuje nutne negatívnu skúsenosť nevery, pretože k tej môže dôjsť až po jeho odhalení.

Psychologická teória takúto konceptualizáciu podporuje, vďaka prevládajúcemu vplyvu evolučne-psychologickej teórie partnerských vzťahov. Bez uznania normy výlučnosti však nie je možné uvažovať o fenoméne nevery, pretože nevera vzniká z narušenia tejto normy. Toto narušenie môže mať rôzne podoby, s ohľadom na mieru citovej zaangažovanosti, dĺžku trvania, či samotnú náplň. Manželskí poradcovia Kratochvíl (2000) a Šmolka (2003) v tejto súvislosti hovoria o flirte, virtuálnej nevere, mimomanželskom kontakte (alebo „vzťahu na jednu noc“), erotickom dobrodružstve a mimomanželskom vzťahu. Rovnaké delenie si možno predstaviť, ak sa jedná o akékoľvek partnerské vzťahy, aj tie bez sobášneho listu. Plzák (2001) odlišuje neveru sociálnu – starostlivosť o seba navzájom a o deti, od nevery sexuálnej. Častejšie sa miesto sociálnej nevery hovorí o nevere emocionálnej, ktorá poukazuje na citovú angažovanosť v mimopartnerskom vzťahu, či už je jej súčasťou nevera sexuálna alebo nie. Dôležitú kategorizáciu predstavuje delenie podľa pohlavia, na neveru mužskú a ženskú, pretože tá v sebe do istej miery zahŕňa aj vyššie uvedené delenia. Okrem toho sa spomína v médiách (a teda, bežný človek sa s ňou dostáva do styku) najčastejšie.

Definícia partnerského vzťahu na základe pravidla výlučnosti, rovnako ako definícia mimopartnerského vzťahu ako nevery, sa vďaka skúsenosti párov, ktoré žijú v *otvorenom*

vzťahu¹ založenom na polyamorii, ukazuje ako nedostatočná. Nielenže je nedostatočná, ale pôsobí obmedzujúco a komplikuje fungovanie partnerských vzťahov. Carl Rogers, vo svojej knihe Alternatívy manželstva, opisuje situáciu páru, ktorá rieši konflikt svojich túžob so sociálnou normou výlučnosti:

Ked' sa Roy zalúbil do Emily, kultúra jasne vravela: „Miluješ inú ženu a to znamená, že nemiluješ svoju manželku.“ On však prostredníctvom svojho konania hovorí: „To nie je to, čo mi vraví moja skúsenosť. Milujem ich obe, odlišným spôsobom a z odlišných príčin. Chcem, aby toto bola otvorená a zdieľaná súčasť môjho života.“ A keď Sylvia túži po sexuálnom vzťahu s iným mužom, kultúra vraví: „To znamená, že si neverná žena.“ Sylvia to však rieši podelením sa o pocity, ktoré je veľmi náročné vyjadriť a ktoré môžu byť bolestivé. (Rogers, 2001, s. 67)

Cieľom mojej práce je ponúknuť čitateľovi inšpiráciu pre zamyslenie nad dialektikou vzťahu človeka ako individualizovaného subjektu a spoločnosti, v ktorej sa ako subjekt realizuje, na pozadí tak intímneho a na prvý pohľad subjektívneho zážitku, akým je mimopartnerský vzťah. V psychológii, ale i v bežnom živote, chýba koncept, ktorý by umožňoval nazerať na mimopartnerské sexuálne, a v určitých prípadoch aj citové vzťahy, inak ako na neveru, preto vychádzam z paradigmy sociálneho konštruktivismu. Z tejto perspektívy sa evolučne-psychologická teória podieľa na sociálnej konštrukcii „prirodzenej“ sexuality orientovanej na opačné pohlavie, za účelom vytvorenia „prirodzeného“, monogamného zväzku s asymetrickým rozdelením genderových rolí (muž aktívny - žena pasívna), ktorý umožňuje založenie „biologickej“ rodiny (Barker, 2005). Alternatívne usporiadania vzťahov sú preto považované za neprirodzené a v psychológii málo preskúmané. V rámci tohto naturalistického diskurzu sa utvára koncept mimopartnerského vzťahu ako nevery. Na základe Foucaultových Dejín sexuality sa pokúsím konceptualizovať pojem nevery v rôznych historických obdobiach, ako dôkaz kultúrnej konštrukcie tohto fenoménu.

Evoluční psychológovia predstavujú authority, ktoré dodávajú informáciám o nevere prezentovaným v médiách hodnovernosť, čím sa zapájajú do reprodukcie diskurzu nevery, ktorý formuje jej prežívanie. Náhodne vyberám posolstvá niekoľkých článkov: *Muži majú neveru v génoch. Muži sú neverní iba fyzicky, zatiaľ čo ženy psychicky. Ženská nevera má pre vzťah fatálnejšie dôsledky ako mužská.* Buss (2009) tieto tvrdenia podporuje: mužom, podľa neho, ide pri krátkodobých aférach iba o sex, zatiaľ čo ženy pozerajú aj na náhodného partnera optikou potenciálneho partnerského

¹ *Otvorený vzťah* – romantický vzťah, ktorý nie je založený na norme výlučnosti. Vo svojej práci používam synonymicky s pojmom polyamorný vzťah.

vzťahu. Mužom viac vadí nevera sexuálna, zatiaľ čo ženám nevera citová a častejšie udávajú, že by vzťah kvôli sexuálnej nevere ukončili, kým ženy sú ochotné tento typ nevery odpustiť. Tieto tvrdenia formujú presvedčenia ľudí o prežívaní svojich partnerov a partneriek, čím vytvárajú stereotypy, vďaka ktorým sú nepredstaviteľné alternatívne usporiadania vzťahov. Považujem preto za dôležité konfrontovať túto teóriu s teóriou sociálneho konštruktivismu.

Diskurzívnu medzeru, ktorá vzniká, ak si predstavíme, že nie všetky mimopartnerské vzťahy musia predstavovať neveru, sa snažia zaplniť páry žijúce v otvorenom vzťahu konceptom polyamorie. Ten predstavuje podporu pre konštruktivistickú teóriu vzťahov, pretože je výzvou pre kľúčové elementy konštrukcie sexuality - normu povinnej heterosexuality (Rich cit. dle Barker, 2005) a individualizmus (Butt, Burr, & Bell cit. dle Barker, 2005). Filozofia polyamorie je založená na presvedčení, že človek môže mať sexuálny i citový vzťah s viacerými ľuďmi simultánne, pričom tieto vzťahy nemusia byť nutne všetky heterosexuálne, či homosexuálne. Vzťah založený na polyamorii môže nadobúdať rôzne formy, najčastejší typ predstavuje jeden primárny vzťah, pričom partneri majú ďalšie sekundárne vzťahy. Základným pravidlom je, aby forma vzťahu vyhovovala všetkým zúčastneným. V empirickej časti priblížim čitateľovi skúsenosť ľudí žijúcich v polyamornom zväzku, ktorí dominantné sociálne normy do svojho vzťahu neprebrali a definovali si normy vlastné.

2. Teoretická časť

2.1. Perspektíva sociálneho konštruktivismu

Stanovisko sociálneho konštruktivismu je založené na presvedčení, že ľudské správanie, prežívanie emócií a vzťahov, rovnako ako presvedčenia o vlastnej identite a vzťahoch, určuje sociálny kontext, v ktorom sa človek nachádza a realizuje.

Človek sa rodí do spoločnosti, ktorá ho socializuje, oboznamuje ho s požiadavkami a normami, ktoré na neho kladie jeho kultúra. Osobná identita človeka sa utvára prostredníctvom identifikácie s inštitucionalizovanými rolami, ktoré človek v spoločnosti zastáva. Každá rola je spojená s určitým súborom vedenia, potrebným pre jej správne vykonávanie. V každej kultúre dochádza k procesu inštitucionalizácie, kedy sa často opakované činnosti habitualizujú, a následne vzájomne typizujú určitým typom vykonávateľov týchto činností. Inštitúcie potom predstavujú vzorce ľudského jednania, ktoré riadia ľudské chovanie. Kultúrne hodnoty a normy sa medzigeneračne prenášajú prostredníctvom inštitúcií. Keďže nová generácia nemusí mať skúsenosť so situáciou, za ktorej došlo k inštitucionalizácii určitého správania, je potrebná legitimizácia existencie inštitúcie, teda odôvodnenie jej funkcie (Berger & Luckmann, 1999).

Prenos kultúrnych hodnôt reprezentovaných inštitúciami zabezpečuje jazyk. Mechanizmom, ktorý zabezpečuje odraz kultúrnych konceptov v ľudskom prežívaní a jednaní, je jazyk emócií. Emócie teda fungujú ako prostriedky sociálnej kontroly (Harré & Parrot cit. dle Ritchie & Barker, 2006). Napríklad, sociálna konštrukcia žiarlivosti ako „negatívnej“ emócie, ktorá predstavuje „prirodzenú“ reakciu na neveru partnera, slúži k udržaniu dominancie monogamie, ktorá zase udržuje systém patriarchátu (Robinson cit. dle Ritchie & Barker, 2006). V jazyku sú obsiahnuté koncepty, na základe ktorých dokážeme porozumieť sami sebe i svetu naokolo, plní funkciu objektivizácie zdieľaných skúseností. Tieto koncepty umožňujú porozumenie vlastnej skúsenosti, preto sú prenášané medzi generáciami ako súbory vedenia. Zároveň však skúsenosť formujú, pretože porozumenie je možné iba prostredníctvom zaradenia vlastnej skúsenosti do existujúcich konceptov.

Sociálna realita sa, vďaka tejto objektivizácii, javí ako realita zvecnená. Javy, ktoré majú pôvod v ľudskej činnosti, sa javia akoby existovali nezávisle na nej (Berger & Luckmann, 1999). To vytvára priestor pre teórie, ktoré sociálne vytvorené (a teda premenlivé) fenomény, či spôsoby správania vysvetľujú na základe objektívnych, biologických vlastností človeka, čo spôsobuje, že sa javia ako nemenné. Jednou z takýchto teórií je teória evolučne-psychologická, ktorej argumenty zhrniem v nasledujúcej kapitole.

2.2. Evolučne psychologická teória: Zrod ľudskej prirodzenosti

Telá sú iba dopravné prostriedky génov. V čase prežijú iba také telá, ktoré dokážu zabezpečiť rozmnoženie svojich génov.

Kľúčovým predpokladom evolučne-psychologickej teórie je existencia ľudskej prirodzenosti, ktorá sa vyvinula v priebehu evolúcie a je zapísaná v DNA, vďaka čomu je všade na svete rovnaká a rovnaká ako v minulosti. Napriek tomu, nie je rovnaká pre všetkých ľudí, pretože závisí od pohlavia. Pohlavie je prirodzené, z dôvodu rozdielnych ambícií v živote mužov a žien. Ženy chcú byť láskavé, súcitné, veľkorysé, vášnivé a vnímavé a najviac si cenia prospech spoločnosti. Muži zase chcú byť praktickí, inteligentní, asertívni, dominantní, kompetitívni, kritickí a vyrovnaní a cenia si moc a autonómiu. Tieto vlastnosti sa vyvinuli na základe toho, že napomáhajú reprodukciu, pretože centrum evolúcie tvorí sexualita. Transformáciu mužských, či ženských inštinktov do imitácie mužského či ženského chovania zabezpečujú gény, vrodená prirodzenosť preto reaguje iba na určité podnety, ostatné ignoruje. Podľa evolučnej teórie teda nie je možné kultúrne ovplyvniť povahu dieťaťa prostredníctvom podnetov, ktoré mu poskytneme. (Dawkins, 1998; Ridley, 1999)

2.2.1. Reprodukčné stratégie:

Ženská túžba po láske, záväzku a trvalom vzťahu vs. mužská túžba po množstve nezáväzných vzťahov

Mužská a ženská prirodzenosť sa, podľa evolučnej teórie, prejavujú v rozdielnych reprodukčných stratégiách. Zatiaľ čo muž túži po kvantite krátkodobých sexuálnych vzťahov, žena túži po kvalite a záväzku od jediného partnera. Dochádza preto ku konfliktu medzi pohlaviami, o ktorom píše Buss (2009, s.22): „Muži si nemôžu splniť svoju túžbu po krátkodobých vzťahoch, bez toho, aby sa zároveň nedostali do strategického stretu so ženiným dlhodobým cieľom.“ Podľa Bussa (2009) predstavuje sex jeden z najcennejších zdrojov, ktorými ženy disponujú, preto sa u nich vyvinuli psychologické mechanizmy, ktorými si tento zdroj chránia. Od potenciálneho partnera vyžadujú lásku, úprimnosť a láskavosť, ako prejavy viazanosti zdrojov, ktorými disponuje, a ktoré žene pomôžu pri prežití a reprodukciu. „Prečo sa muži ženia, to je veľká záhada... V ekonomike reprodukčného chovania boli asi náklady na vyhýbanie sa stálemu partnerskému zväzku tak vysoké, že pre väčšinu mužov tadiaľto cesta nevedla.“ (Buss, 2009, s.67) Výhodou, ktorá pramení z toho, že jedno pohlavie pristúpi na reprodukčnú stratégiu opačného, je možnosť získania atraktívnejšieho, kvalitnejšieho partnera, či partnerky. Samozrejme za cenu toho, že tento partner nenaplní ich predstavy o ideálnom vzťahu.

Pre reprodukčnú úspešnosť muža bolo kľúčové, aby si našiel partnerku, ktorá mu dokáže porodiť čo najviac detí. Keďže reprodukčná schopnosť ženy, závisí výlučne od fyzických charakteristík jej tela, evolučne sa vyvinuli preferencie pre známky tejto schopnosti - mladosti a zdravia, na základe ktorých vznikla evolučná teória krásy oslavujúca hebkú a čistú kožu, zdravé vlasy a zuby, symetriu tela a pomer medzi pásom a bokmi, kedy je pás výrazne užší. „Štandardy krásy

nie sú volené ľubovoľne, naopak predstavujú spoľahlivé vodítko k reprodukčným hodnotám.“ (Buss, 2009, s.85). Atraktívna partnerka pre muža znamená tiež zvýšenie sociálneho statusu: „Muži vyhľadávajú atraktívne náprotivky nielen kvôli ich reprodukčnej hodnote, ale tiež ako známky svojho statusu, predvádzané svojim mužským konkurentom a ďalším potenciálnym záujemkyniam.“ (Buss, 2009, s.79) Ridley (1999) to vysvetľuje tvrdením, že pri výbere partnera je relevantným kritériom záujem konkurentov - atraktívna partnerka, teda zvyšuje u svojho partnera pravdepodobnosť naviazania ďalších sexuálnych vzťahov.

Zdravie a sila partnera je dôležité aj pre reprodukčnú úspešnosť ženy, ale tieto fyzické charakteristiky pre ňu nie sú kľúčovými. Znamenajú iba toľko, že potomstvo dostane dobré gény, ale nič nevytvrdzujú o tom, ako sa muž dokáže postarať o rodinu. Aby muž dokázal ochrániť partnerku a potomstvo, nestačí aby disponoval fyzickou silou, musí mať taktiež určitú moc, určité spoločenské postavenie. Od tohto postavenia sa odvíja aj jeho ekonomická sila, teda množstvo zdrojov, ktorými disponuje a môže použiť na zabezpečenie rodiny. Moc a ekonomická sila sa zvyšujú s vekom, preto pre ženy nie je dôležitým kritériom mladosť, naopak, hľadajú si starších zabezpečených partnerov. Samotné postavenie a majetok, však ešte neznamenajú, že je muž ochotný investovať ich do vzťahu, preto žena od muža vyžaduje lásku a prejavy záväzku (Buss, 2009).

2.2.2. Prirodzená sexualita

Od reprodukčnej stratégie sa odvíja prirodzená sexualita. Mužská sexualita je promiskuitná. Promiskuitu evoluční biológovia odvodzujú od veľkosti semenníkov a rôznorodosti tvorby ejakulátu a počtu spermií v ňom. K týmto anatomickým a fyziologickým rysom pristupujú psychologické mechanizmy, Buss (2009) uvádza túžbu po slasti a stratégiu čo najrýchlejšieho sexuálneho kontaktu, čo znamená, že mužovi nezáleží na tom ako dlho ženu pozná pri rozhodovaní o tom, či by s ňou chcel mať sex - všetko čo potrebuje vedieť totiž vidí. Túžba po slasti sa prejavuje zmäkčením štandardov – mužove nároky na krátkodobú sexuálnu partnerku nie sú také vysoké ako na partnerku dlhodobú, a tiež hodnotením dostupných žien ako príťažlivejších, úmerne tomu, ako sa znižujú jeho šance na náhodný sexuálny styk. Ďalší psychologický mechanizmus pôsobiaci na mužskú promiskuitu je tzv. Coolidgov jav, ktorý poukazuje na mužskú tendenciu znova sa sexuálne vzrušiť, pokiaľ sa objaví nová žena (Buss, 2009).

Psychologické vodítko k evolučnej podstate mužskej promiskuity vidia Ellis & Symons v mužských sexuálnych fantáziách: „Početnosť a novosť sú hlavnými zložkami mužských fantastických predstáv. Muži sa zameriavajú na časti tela a ich sexuálne zážitky sú totálne zbavené emočného kontextu. Mužské sexuálne fantázie sú ťažko vizuálne a zameriavajú sa na jemnú pleť a pohybujúce sa časti tiel... Najnápadnejším rysom mužskej fantázie je, že sex predstavuje čistú rozkoš a telesné potešenie zbavené náročných vzťahov, emočného vydierania, komplikovaných peripetií, nutnosti

dvorenia a dlhej predohry.“ (cit. dle Buss, 2009, s. 107) Takéto sexuálne fantázie vystihuje pornografia.

Ženská sexualita nie je prirodzene promiskuitná, pretože ženám chýba vrodenný psychologický mechanizmus túžby po slasti: „Sexuálny pôžitok, orgazmus a ejakulácia sú u muža vrodenné, zatiaľ čo žena sa, až na výnimky, musí sexuálnej slasti učiť.“ (Dallairé, 2009, s.29) Žena nepotrebuje k plodeniu orgazmus, u muža je podmienkou ejakulácie a teda aj samotnej možnosti plodenia. Neznamená to, že ženy nie sú promiskuitné, fyziológia ženského orgazmu dokazuje opak. Motivácia k promiskuitnému chovaniu je však, podľa evolučne-psychologickej teórie, iná ako u mužov. Muž túži po sexe kvôli slasti, ktorú prostredníctvom neho získa, žena zvolí k styku kvôli ekonomickým ziskom, ktoré jej prinesie. Fisher (1992) uvádza tieto: hypotéza získania zdrojov a ochrany, hypotéza dobrých génov, hypotéza poistky, či novej výmeny partnerov, hypotéza pravdepodobnejšieho prežitia génov. Buss (2009) k nim pridáva dve ďalšie: hypotézu podpory sebadôvery a hypotézu výmeny partnera, ktorú podporuje tvrdením, že: „ženy majú milostné aférky predovšetkým vtedy, pokiaľ sú vo svojom súčasnom vzťahu nespokojné – na rozdiel od zahýbajúcich mužov, ktorí nie sú o nič viac nešťastní v manželstve ako tí, ktorí od milostných aférik abstinujú.“ (s. 117) Podľa výskumov, o ktoré sa Buss (2009) opiera, sa u žien štruktúra preferencií pre krátkodobého partnera príliš nelíši od štruktúry preferencií pre dlhodobého, preto dospieva k záveru, že ženy využívajú sex na posúdenie možných partnerov do manželstva. „Keby ženy vyhľadávali krátkodobých partnerov jednoducho iba pre príležitostný sex, ako to robí mnoho mužov, určité vlastnosti by im príliš nevedali, napríklad mužov už existujúci vzťah alebo jeho promiskuita.“ (Buss & Schmitt, cit. dle Buss, 2009, s.114). V kontraste k mužským sexuálnym fantáziám, figurujú v predstavách žien známi partneri, v súlade s ich reprodukčnou stratégiou. Preto sexuálne fantázie žien vystihujú romantické príbehy (Ridley, 1999). Napriek uvedeným výhodám, predstavuje promiskuita pre ženy hlavne nevýhodu. Promiskuita znižuje sociálny status ženy: „V prípade že si (ženy) vytvoria promiskuitnú povest', riskujú zníženie svojej žiadanosti, pretože muži u potenciálnych manželiek hodnotia vernosť vysoko...náhodný sex sa tak stáva riskantným podnikom z hľadiska ženskej reputácie.“ (Buss, 2009, s.119) Neverná vydatá žena riskuje stratu zdrojov, ktoré jej manžel poskytuje a taktiež podstupuje riziko zvýšeného súrodeneckého súperenia u svojich detí, v dôsledku slabšieho puta medzi nimi, keďže nemajú rovnakého otca (Holmes & Sherman, cit. dle Buss, 2009).

2.2.3. Monogamia a nevera

Podľa Ridleyho (1999) sme prispôbení monogamii (pretože ženy potrebujú pomoc pri výchove potomstva), s občasou mužskou neverou, prostredníctvom ktorej si zvyšujú šancu zachovania génov. Fisher (1992) opisuje vznik monogamie takto: Keď prví ľudia zliezli zo stromov, presunuli sa do trávnatých oblastí a postavili vzpriamene, odštartovali sexuálnu revolúciu. Matky pôvodne nosili svoje deti na chrbte, ale po tom, ako začali chodiť vzpriamene, ich museli začať nosiť na rukách. S dieťaťom na rukách nebolo možné skákať, naháňať korisť, používať ťažké zbrane. Žena už nemohla dieťa

nechať bez dozoru, pretože trávnaté planiny boli príliš nebezpečné. Onedlho sa ukázalo, že jedinou možnou stratégiou prežitia pre ženu, je vytvorenie páru s mužom, ktorý ju bude chrániť a zaoštarávať potravu pre ňu a jej deti. Keďže jeden muž nebol schopný ustrážiť a zabezpečiť viac ako jednu ženu, vytvorila sa monogamia. Pravdepodobne to však nebola monogamia celoživotná, trvala iba pokiaľ pár vychoval potomka schopného samostatnosti, čo predstavujú 4 roky, potom si obaja rodičia našli nových partnerov. Monogamiu Fisher (1992) považuje za prirodzenú, rovnako však mimopartnerské vzťahy. Vyskytujú sa totiž v každej spoločnosti, bez ohľadu ako silný je náboženský, či sociálny nátlak na požiadavku vernosti, bez ohľadu na to, aké sú za neveru tresty. „Naša ľudská tendencia k mimopartnerským vzťahom sa javí ako triumf prírody nad kultúrou.“ (Fisher, 1992, s.87)

Keďže u človeka neexistuje jasne vymedzené obdobie párenia, muži nemajú možnosť si svoju partnerku jednoducho „ustrážiť“ behom jej plodných dní a sú takto postavení pred problém zníženej istoty otcovstva. Prevenciu proti počatiu nevlastného dieťaťa predstavuje pre muža sociálna kontrola. Či už neformálna, prostredníctvom okolia – Ridley (1999) dokonca tvrdí, že jazyk sa vyvinul preto, že muži potrebovali, aby ostatní dohliadali na ich partnerky, kým boli na love, a potom im referovali o ich správaní. Alebo formálna prostredníctvom inštitúcie manželstva, do ktorého žena vstupuje so sľubom vernosti a zároveň privoľuje k sociálnej kontrole jeho dodržiavania, a tiež právnych noriem, ktoré vymeriavali ženám za neveru tvrdé tresty, zatiaľ čo mužov nepostihovali.

Preferenciami, ktoré majú mužovi zvýšiť istotu otcovstva, sú, podľa Bussa (2009), túžba po predmanželskej cudnosti a úsilie o posvadobnú sexuálnu lojalitu. Na základe úsilia o posvadobnú sexuálnu lojalitu sa vyvinul psychologický mechanizmus žiarlivosti. Sexuálna žiarlivosť je zložená z emócií, ktoré vyvolalo predpokladané ohrozenie sexuálneho vzťahu. Je výsledkom evolúcie – ľudia, ktorí boli žiarliví sa dokázali úspešnejšie reprodukovať ako ostatní, tí, ktorí zabránili partnerskej nevere, mali väčší reprodukčný úspech. Žiarlivosť vyvoláva dve rozličné reakcie – bdelosť (sledovanie, kontrola), či násilie, ktoré predstavujú alternatívne spôsoby riešenia problému partnerovho odchodu. Muži, ktorým sa nepodarí vyriešiť problém nevery, riskujú nielen utrpenie priamych reprodukčných strát, ale aj stratu statusu a reputácie, preto považujú promiskuitu u stálych partneriek za obzvlášť nežiaducu, keďže je najlepším kritériom pre predpoveď neskoršieho mimomanželského sexu. „Muži neznášajú promiskuitu a neveru svojich manželiek. Nevera trápi mužov viac ako ktorákoľvek iná bolesť, ktorú si môžu manželia vzájomne pôsobiť. Ženy sa partnerovou neverou tiež nesmierne trápia, ale existuje ešte niekoľko faktorov, ako napríklad sexuálna agresivita, ktoré prekonávajú neveru v stupni utrpenia spôsobeného ženám.“ (Buss, 2009, s.92) Ridley (1999) sa pridáva: Nevera je asymetrický problém, pretože žena mužovou neverou nič nestráca, muž však riskuje, že bude vychovávať cudzie dieťa (a teda podporovať cudzie gény namiesto svojich). Preto častejšie počujeme: „To je celý otec“ ako „To je celá mama“, matka je istá, otca treba uistiť.

2.3. Sociálne konštruktivistická kritika

Kto ovláda prítomnosť, ovláda minulosť. Kto ovláda minulosť, ovláda budúcnosť.

George Orwell

2.3.1. Dvojitý štandard a utváranie sexuálnej identity

Popis reprodukčných stratégií je rozdielny. Mužská reprodukčná stratégia je popis toho, ako by sa chcel chovať muž za ideálnych podmienok. Teda za predpokladu, že ženy, ktoré oplodní budú schopné postarať sa o jeho potomkov aj bez jeho prispenia, čím zabezpečia rozšírenie jeho génov. Ďalším predpokladom ideálnych podmienok je vynechanie kontextu stretu medzi reprodukčnými stratégiami oboch pohlaví, ku ktorému nutne pri sexuálnom styku dochádza. Ženská sexuálna stratégia nepopisuje to, ako by sa v ideálnej situácii chcela chovať žena. Popisuje to, čo v kontexte reprodukcie a rodičovstva (teda v kontexte stretu reprodukčných stratégií), očakáva žena od svojho partnera. Očakávanie záväzku je priamou reakciou na riziká, ktoré pre ženu a jej deti vyplývajú z mužskej reprodukčnej stratégie. Obidve reprodukčné stratégie tak popisujú mužské správanie, jedna z pohľadu mužov a nezáväzného sexu, druhá z pohľadu žien a zodpovednej reprodukcie.

Takýto popis je iba jedným z mnohých prejavov dvojitého štandardu pre mužov a ženy. Jeho charakteristickým rysom je, že z mužskej perspektívy rozdeľuje vlastnosti, či túžby na mužské a ženské tým, že určité rysy, či správanie zvyrazňuje v súvislosti so ženami a iné v súvislosti s mužmi. Napriek tomu, je možné i v samotnej evolučnej psychológii nájsť podporu pre tvrdenie, že vlastnosti, ktoré sú zvyraznené u jedného pohlavia a kategorizované ako mužské, či ženské, možno nájsť aj u pohlavia opačného: „Biologická irónia dvojitého štandardu spočíva v tom, že muži by sa nemohli vyselektovať k ich dnešnej promiskuite, keby im ženy vždy upierali možnosť tieto povahové sklony uplatňovať.“ (Smith cit. dle Buss, 2009, s.96)

Pokiaľ sa ľudská prirodzenosť prezentuje určitým spôsobom, je potrebné hľadať dôvody takejto prezentácie v princípoch, na ktorých je založené fungovanie spoločnosti. V kapitalistických západných spoločnostiach, kde muži stále kontrolujú väčšinu zdrojov a disponujú väčšou mocou ako ženy, slúži mužská a ženská prirodzenosť k tomu, aby udržiavala toto zriadenie. Túto teóriu podporujú antropologické zistenia, že dvojitý štandard sa objavil v dobe, kedy ľudia prešli od lovu k poľnohospodárstvu a vynašli pluh. Poľnohospodárstvo umožnilo hromadenie zdrojov, ktoré bolo kľúčové pre vznik sociálnej stratifikácie. Fyzická náročnosť práce s pluhom predurčila pre túto prácu muža, ktorému na jej základe pripadli zdroje. Ženy sa tak stali závislé od zdrojov, ktoré vlastnili muži, a teda aj od mužov samotných. Kodifikovaný sexuálny a sociálny štandard nie je obvyklý pre spoločnosti pastierov, lovcov, zberačov, ani pre spoločnosti poľnohospodárov, ktorí požívajú motyku, pretože s tou môže pracovať rovnako žena ako muž, a preto má rovnaký prístup ku zdrojom (Fisher, 1992). Keďže dnešné zamestnania vyžadujú skôr mentálnu kapacitu ako fyzickú, ženy majú rovnakú schopnosť ich zastávať ako muži. Naša spoločnosť sa teda viacej podobá na spoločnosť

poľnohospodárov, ktorí používajú motyku ako spoločnosť tých, čo používajú pluh, no napriek tomu sa v nej dvojité štandard objavuje. Väčšinu zdrojov kontrolujú muži, ale už nie na základe práce, ktorú musia k ich získaniu vynaložiť, ale práve vďaka dvojitému štandardu. Ten totiž nadhodnocuje prácu mužskú, a zároveň bráni ženám vo vykonávaní „mužských“ typov práce tým, že im ukladá prirodzenosť, s ktorou by to nebolo v súlade. Keď sa odstránili limity biologické (ktoré bránili ženám pracovať s pluhom), nastupujú limity sociálne.

Reprodukcii dvojitého štandardu zabezpečuje genderovo špecifická socializácia. Pripísanie rodu je prvým aktom sociálnej kategorizácie, ktorý človek podstupuje. Až keď sa dieťa stane ním, či ňou, namiesto onoho, považuje sa za úplného človeka. Telá nemajú signifikantné bytie pred určením rodu, dokážeme o nich uvažovať iba v rodových kategóriách mužský, ženská (McKenna; Kessler cit. dle Jackson, 2007; Butler, 2003).

Sexuálnu identitu však človek nezíska jednoducho na základe svojho pohlavia. Predstava pohlavia ako sebaidentického bytia existuje iba vďaka performatívnemu jazyku. Kategória pohlavia, ako niečoho apriórneho, prirodzeného a daného, je potrebná pre legitimizáciu pojmu rod a predpokladom pre existenciu povinnej heterosexuality. Keby nebolo nej, bola by táto kategória bezpredmetná (Butler, 2003). Človek sa potrebuje zoznámiť s rámcom, v ktorom sa činy, vzťahy a pocity stávajú sexuálne zmysluplné (Gagnon & Simon cit. dle Jackson, 2007, s.9). Zoznámi sa s ním v procese socializácie, kedy sa učí „doing gender“ - reprezentovať svojím správaním svoje pohlavie. Rod je performatívny, konštruuje tú identitu, ktorou sa sám chce stať, preto je to vždy činnosť, nie nejaká daná vlastnosť (Butler, 2003). Akonáhle je dieťa schopné poskladať si provizórny obraz sexuálneho sveta, začne byť jeho hľadanie zmyslu vedené jeho genderovou identitou, jeho zakotvenou genderovou existenciou. To ovplyvňuje všetky jeho nové skúsenosti, ale aj porozumenie a interpretáciu tých minulých. Skôr ako by minulosť determinovala prítomnosť, „prítomnosť signifikantne pretvára minulosť prítom ako rekonštruujeme svoje biografie s cieľom uviesť ich do väčšej zhody s našimi aktuálnymi identitami, rolami, situáciami a dostupnými slovníkmi. (Gagnon & Simon cit. dle Jackson, 2007). Sexuálnu identitu zakladáme na jazyku sexuality, ktorý nám je dostupný. Osvojenie diskurzu, v ktorom sa sexualita prezentuje, determinuje sexuálne správanie, preferencie a priority. Foucault (1999, s. 92) tvrdí: „Otázku „Kto sme?“ kladieme sexu. Nie sexu-prírode, ale skôr sexu-dejinám, sexu-významu, sexu-diskurzu.“ Na Foucaultov model diskurzu, vedenia a moci, nadväzuje teória queer, teória „podivného“, ktorá rúca predstavy o tom, čo predstavuje bytie a konanie opierajúce sa o pohlavie a sex. Využíva Derridovu dekonštrukciu binárnych pojmových a lingvistických štruktúr a psychoanalytický model decentralizovanej nestabilnej identity Jacquesa Lacana. „Podivné“ je v neustálom rozpore s normálnym, nech za normálne považujeme čokoľvek. „Teória queer nepovažuje jedinca za autonómny subjekt s vrodenu bytostnou identitou, existujúcou nezávisle na jazyku. „Ja“ chápe ako spoločensky konštruovanú fikciu (aj keď skutočnú), ako produkt jazyka a špecifických diskurzov spojených s deľbou poznania.

Rovnakým spôsobom ako je pohlavie základnou zložkou mojej identity, tak mám pocit, že moje sexuálne preferencie a túžby sú zásadné pre chápanie toho, kým som. To, čo mi umožňuje uvažovať o sebe v rámci akejkoľvek určitej identity, sú ich vlastné diskurzy a ich znalosť, ktoré utvárajú a kontrolujú sexualitu rovnako ako pohlavie“. (Spargo, 2001, s.47-48)

2.3.2. Ženská sexualita

„Žena by vyhládávala mimomanželský sex rovnako často ako muž, keby bola ona aj jej spoločnosť presvedčená o tom, že má rovnaké právo robiť to, ako muž.“

(Hunt cit. dle Fisher, 1992, s.85)

„Séria binárnych protikladov (telo-duša, telesnosť-duch, inštinkt-rozum, pudy-svedomie) zdanlivo odráža sex v čistej mechanike. Sex bol pripojený k pólu racionality. My sme boli prinútení prejsť pod znamenie logiky zmyselnosti a túžby.“ (Foucault, 1999, s.92) Sex pripísaný pólu racionality zároveň znamená sex pripísaný mužom. Vzhľadom k pravidlám binárneho rámca, teda už sex nemôže byť rovnakou hodnotou pre ženu. Žene neprináleží „fyzická potreba“ sexu, takže sex si vie predstaviť iba s mužom ktorého miluje. Ako prejav svojej lásky uspokojí mužovu túžbu. Tento názor v podstate reflektuje tvrdenie Beauvoir (1966), že samotná žena je tým druhým, objektom definovaným mužským subjektom. Ženská sexualita neexistuje sama osebe, iba v spojení s mužom, ktorému je žena zviazaná, muž je tým, vďaka komu môže žena rozvinúť svoju sexualitu. Takéto rozdelenie rolí pri sexuálnom akte nutne ovplyvňuje ženský vzťah k takémuto sexu. Stereotypné prezentovanie mužskej a ženskej sexuality v rámci binárneho systému, reprodukuje správanie spadajúce do tohto systému. Naomi Wolf (2000) upozorňuje, že všade naokolo (a v pornografii o to výraznejšie) sa prezentuje iba sexualita mužská, prípadne mužský pohľad na sexualitu žien.

2.3.3. Usporiadanie partnerských vzťahov

Poňatie sexuality je určujúce pre usporiadanie partnerských a mimopartnerských vzťahov. Ak mimopartnerské vzťahy konceptualizujeme ako neveru, kľúčová otázka tejto konceptualizácie znie: Prečo je sexuálne chovanie a činnosti a slasti s ním spojené predmetom morálneho záujmu? Túto otázku si kladie Foucault (2003a) v druhom zväzku Dejín sexuality.

Kresťanská morálka, ktorá v západnej spoločnosti prevláda, nadväzuje na morálku antickú. Pri porovnaní ich zásad je však potrebné analyzovať kultúrny rámec, v ktorom sa realizujú, pretože im neprislúcha rovnaké miesto (ani hodnota) v oboch kultúrach. Antickému mysleniu chýba zoskupenie do jednotnej, koherentnej, autoritatívnej morálky, ktorou sa vyznačuje tá náboženská, či lekárska. Pre antiku je typické asymetrické rozloženie genderových rolí, kde sú ženám striktne nariadené pravidlá, ale napriek tomu sa k nim morálka neobracia, antická morálka je morálka mužnosti, nesnaží sa definovať pole chovania a oblasť pravidiel platných (s nutnými obmenami) pre obe pohlavia, venuje

sa mužskému chovaniu z hľadiska mužov. Oproti vnútornej morálke kresťanstva stojí navonok orientovaná pohanská, ktorá činy súdi až po ich skutočnom završení. A konečne, nevyžaduje dodržiavanie zákazov, zameriava sa na navádzanie k chovaniu, pri ktorom človek užíva svoje práva, moc, autoritu a slobodu (Foucault, 2003a).

2.3.3.1. Antické Grécko

„Hetéry máme pre potešenie, súložnice preto, aby sa o nás denne starali, manželky preto aby sme mali legitímnych potomkov a vernú strážkyňu domáceho krbu.“

(Démóstenes in Foucault, 2003a, s. 187)

Na rozdiel od umenia manželskej slasti starovekej Číny, ako i monogamného kresťana, ktorý sa slastiam venuje iba so zákonitou manželkou a za účelom plodenia, je status gréckeho muža spojený so schopnosťou rozdávania slastí. Sex sa s manželstvom pretína iba v reprodukčnej funkcii, zatiaľ čo slasť zo sexu sa vychutnáva hlavne mimo manželstvo. Ženská sexuálna aktivita musí byť, na základe právneho a sociálneho postavenia žien, situovaná výlučne do manželského vzťahu a jediným partnerom musí byť manžel – neverná žena bude vykázaná z domu svojho manžela i z náboženských obradov obce. Mužská nevera predstavuje problém iba v prípade, že muž zvedie manželku niekoho iného, pretože tým útočí na jeho moc. Neexistuje požiadavka „vzájomnej vernosti“, žena patrí manželovi, ale manžel patrí iba sebe samému. Napriek tomu, sa po vstupe do manželstva od muža očakáva obmedzenie sexuálnych aktivít. Aby však nedošlo k nedorozumeniu: „Verný nie je ten manžel, ktorý by spájal manželský život s rezignáciou na akúkoľvek sexuálnu slasť, pochádzajúcu od inej ženy; je to manžel, ktorý až do konca zachová výsady, ktoré sú manželke priznané svadbou.“ (Foucault, 2003a, s.215)

Od muža sa neočakáva vernosť, ale schopnosť umierneného užívania slastí. Cieľom výcviku k sebaovládaniu a zdržanlivosti je dosiahnutie slobody (stavu *sófrsyné*), v kontraste ku kresťanskému cieľu znovunastolenia stavu pôvodnej nevinnosti, či zachovanie čistoty. U žien cnosť *sófrsyné* vždy odkazuje k maskulinite, pretože ju naplňuje osobná duševná sila a podriadenosť mužovi. Vzťah muža a ženy je politický vzťah vládnuceho a ovládaného, obaja sa podieľajú na rovnakých cnostiach, ale každý po svojom, mužom prináleží cnosť v plnej šírke, je to cnosť „rozkazovania“, zatiaľ čo žene prináleží iba z časti ako cnosť „podriadenia“. Asymetrické genderové usporiadanie sa odráža v rozdelení aktívnej a pasívnej úlohy, pasivita je totiž spájaná s neumiernenosťou, neschopnosťou bojovať proti vlastným túžbam a prekonať seba samého, preto je spájaná s ženstvom. Manželov spája spoločný cieľ: „aby uchovali svoj majetok v stave čo najlepšom a aby ho dobrými a spravodlivými prostriedkami čo najviac rozmnožili“ (Xenofón in Foucault, 2003a, s.205). Otázky pravdy, lásky a slasti sú spájané s láskou k chlapcovi, nie k žene.

2.3.3.2. Helenizmus

V helenizme sa mení spôsob, akým sa má jedinec ustavovať ako morálny subjekt. Oblasť sexuality stále patrí do poriadku sily, proti ktorej treba bojovať a ovládnuť ju, ale dôraz sa presúva na slabosť individua, na jeho krehkosť, na to, že sa musí vyhýbať, chrániť, hľadať útočisko. Umenie života sa začína častejšie dovoľávať univerzálnych zákonov prírody, či rozumu, ktorým sa rovnakým spôsobom majú podriaďovať všetci, bez rozdielu. V definícii práce na sebe samom dochádza k posunu k skúmaniu, preverovaniu seba samého, k problému hľadania pravdy toho, čím človek je, čo koná a čo je schopný konať. Cieľom tejto práce je aj naďalej zvrchovaná vláda jedinca nad sebou samým, ale rozširuje túto skúsenosť – vzťah k sebe nenadobúda iba formu vlády, ale aj radosti oslobodenej od túžby (Foucault, 2003b).

Prax manželstva sa rozširuje medzi širšiu populáciu (pôvodne vstupovali do manželstva iba tí, čo chceli previesť majetok na deti) a častejšie sa stáva dobrovoľným spojením partnerov, ktorých nerovnosť sa do určitej miery oslabuje. Postavenie ženy naberá na nezávislosti, sprísňujú sa manželské povinnosti pre mužov, hlavne čo sa týka nevery a správania k žene. Princíp zdržanlivosti v chovaní ženatého muža vychádza viac zo vzájomných povinností, ako z túžby ovládať iných. Kladie sa dôraz na citové vzťahy medzi manželmi: „V období republiky mal každý z manželov hrať určitú rolu. Ak bola táto rola splnená, mohli byť citové vzťahy medzi manželmi akékoľvek. V dobe cisárstva sa súdi, že samotné fungovanie manželstva sa opiera o zhadu a zákon srdca. Rodí sa nová predstava: dvojica, ktorá sa skladá z pána a pani domu.“ (Veyne cit. dle Foucault, 2003b, s.105) Objavuje sa snaha o definovanie podoby manželského života – na manželstvo sa prestáva pozeráť ako na „manželskú formu“, začína sa v ňom vidieť „zväzok“.

V prvých storočiach n.l. dochádza k „pomanželšteni“ sexuálnych vzťahov, pretože samotná povaha sexuálneho vzťahu a manželstva vylučuje vyhľadávanie sexuálnych slasťí mimo neho. „Pohlavný akt, manželský zväzok, potomkovia, rodina, obec a vôbec ľudské spoločenstvo, to všetko teda tvorí určitú postupnosť, ktorej prvky sú vzájomne prepojené a v ktorej ľudská existencia nachádza rozumnú formu.“ (Foucault, 2003b, s.225) Vytrhnutie slasťí z tejto postupnosti a ich oddelenie od manželstva, ohrozuje samotnú podstatu ľudskej bytosti. Podporilo to symetriu v sexuálnych vzťahoch (požiadavka vernosti muža svojej žene): „Ak by muž mohol robiť so svojou otrokyňou to, čo zakazuje svojej žene s jej otrokom, znamenalo by to, že žena dokáže lepšie ovládať svoje vášne a seba samotnú; tá ktorá má byť v domácnosti ovládaná, by teda bola silnejšia ako ten, kto jej má vládnuť.“ (Musonius cit. dle Foucault, 2003b, s.228) Vyhľadávanie mimomanželských stykov prestáva byť chápané ako prejav mužovej štatutárnej nadvlády, stáva sa z neho prejav slabosti, ktorú by mal obmedzovať. Manželka by túto slabosť mala tolerovať, čím si uchová česť a dokáže silu svojho citu.

Spolu s vykázaním sexu do manželského zväzku prichádza „odhedonizovanie sexu“: slasť nie je cieľom sexu, týmto cieľom je rozmnožovanie, muž nemá so svojou ženou zaobchádzať ako

s milenkou, ani sa sám nemá chovať ako milenec. Zmyslom manželstva má byť spojenie dvoch bytostí, výchova detí a služba obci, hľadanie sexuálnych pôžitkov v manželstve predstavuje vzburu proti zákonu. Na záver však treba poznamenať, že: „Manželská morálka a rady do spoločného života predstavujú univerzálne princípy a súčasne pravidlá pre tých, ktorí chcú dať svojej existencii úctyhodnú a krásnu podobu. Je to určitá estetika bytia založená na všeobecne platnom princípe, bez opory v zákonoch, ktorou sa riadia iba niektorí.“ (Foucault, 2003b, s.244)

2.3.3.3. (Post)modernita

V súčasnosti koexistuje tolerancia k predmanželskému sexu, príležitostnému sexu, rozpadu manželstva a sériovým vzťahom, spolu s požiadavkou monogamie. Bez ohľadu na to, či partneri spolu chodia, kohabitujú, či žijú v manželstve, norma výlučnosti zostáva základným stavebným kameňom moderného vzťahu. Monogamia sa tak stáva zvecnenou, zdá sa, že predstavuje prirodzený imperatív (Kipnis, 2003; Jackson, S. & Scott, S., 2004).

Rodinné vzťahy predstavujú podľa Collinsa (1982) vzťahy vlastnícke, rodina je založená na troch druhoch vlastníctva: vlastníctvo práv na ľudské telá (erotické vlastníctvo), vlastníctvo práv týkajúcich sa detí (generačné vlastníctvo) a vlastníctvo práv na statky, ktoré rodina vlastní (vlastníctvo domácnosti). Vlastníctvo predstavuje druh vynútiteľnej dohody o tom, čo je dovolené, či zakázané robiť s predmetom vlastníctva. Manželstvo teda, v našej monogamnej spoločnosti, predstavuje zmluvu o exkluzívnych právach na sexuálny pomer medzi dvoma ľuďmi. Sexuálne vlastníctvo, ktoré z manželskej zmluvy vyplýva, predstavuje ústredný bod rodinnej štruktúry. Nevera je podľa Collinsa (1982) tak dôležitá a problematická preto, že predstavuje narušenie tohto výsadného práva. Foucault (1999, s.124) upozorňuje na primárne ekonomickú a politickú funkciu manželstva: „Sexuálne vzťahy majú v každej spoločnosti svoje vykázané miesto v dispozitíve manželského zväzku: systém manželstva, fixácie a rozvoja príbuzenských vzťahov, prenos mien a majetku. Tento dispozitív manželského zväzku spolu s donucovacími mechanizmami, ktoré ho zaisťujú a často s kompletným vedením na ktoré sa odvoláva, stráca svoju dôležitosť akonáhle v ňom prestanú ekonomické procesy a politické štruktúry nachádzať primeraný nástroj, či dostatočnú podporu.“

Pri vytváraní sexuálneho vzťahu hrá v modernom manželstve kľúčovú úlohu láska. „Puto erotického vlastníctva sa formuje rituálmi, ktoré sprevádzajú zamilovanosť, chodenie, svadbu. Preto je, najviac zo všetkého, obklopené rituálnou obranou. Akýkoľvek sexuálny styk alebo erotický kontakt symbolizuje celý vzťah. Odvrátenou stranou tejto skutočnosti je fakt, že akékoľvek sexuálne vychýlenie mimo vzťah má u druhého partnera mimoriadne trpkú odozvu.“ (Collins, 1982, s.131) Z praktického hľadiska to nie je ospravedliteľné, mimomanželské styky predsa nenarušujú právo partnera na sexuálny styk, toto prežívanie žiarlivosti podľa Collinsa ukazuje k rituálnej povahe erotického vlastníctva.

Monogamná láska umožňuje naplnenie individualistických očakávaní, charakteristických pre súčasnú spoločnosť: umožňuje byť stredom niekoho vesmíru a budovať si svoj vlastný svet okolo neho (Jackson & Scott, 2004). V evolučnej psychológii sa monogamia spája s bezpečím, s ochranou pred rozpadom vzťahu, ktorú zabezpečuje žiarlivosť. Proti tomu však stojí konštruktivistická kritika: „Často hovoríme o potrebe dôvery vo vzťahoch, ale keď je všetko dôležité vymedzené, už nie je potrebná dôvera. Dôvera je nevyhnutná v kontexte rizika. Zakázať niečo, a potom „veriť“ niekomu, že neporuší pravidlá nejako minulo cieľ. V sociálnej klíme, kde prevláda sériová monogamia, prísľub monogamie a predpoklad, že vzťah skončí, keď sa sľub poruší, vytvára podmienky pre neustálu neistotu.“ (Jackson & Scott, 2004, s.156) Kipnis (2003) sa pridáva a poukazuje na fakt, že monogamia by mohla byť šťastným usporiadaním pre vzťah len vtedy, keby človek nemusel neustále pracovať na jeho udržiavaní.

Už Engels tvrdil, že monogamia predstavuje reštriktívny stav, ktorý reflektuje vlastníctvo zdrojov v kapitalizme a bola vytvorená aby ochránila otcovstvo ako základ patriarchátu. Podkopala ženské záväzky k širšiemu okruhu potomstva, čím sa stala otroctvom pre ženy, preto ju nazýva „historickou svetovou porážkou ženského pohlavia“. Antropologička Leacock sa pridáva, podľa nej bol vznik monogamnej nukleárnej rodiny ako zásadnej ekonomickej jednotky, kľúčový pre narušenie ženských životov (Fisher, 1999)

2.4. Nové poňatie partnerského vzťahu: Polyamoria

V podmienkach radikalizovanej modernity sa, podľa Giddensa (cit. dle Charvát, 2010), začína presúvať dôraz od dôležitosti osoby, k preferencii vzťahu. Hľadanie „toho pravého“ partnera, či partnerky nahrádza hľadanie toho pravého naplňajúceho vzťahu. Vynára sa koncept „splývajúcej lásky“ (confluent love), ktorú charakterizuje otvorenosť, je aktívna a podmieňovaná, čo je v kontraste k romantickej láske, ktorú charakterizuje vzťah „navždy iba s Tebou“. Podľa Lipovetskeho (cit. dle Charvát, 2010) sa partneri usilujú o súhrnnú kvalitu intímnych vzťahov, ktorú predstavuje citová autenticita, osobná úcta a plné zapojenie, nazýva to etikou vernosti bez povinnosti. To, čo sa cení, už nie je vernosť samotná, ale vernosť počas doby, kedy sa partneri milujú. Keď sa príťažlivosť medzi nimi vytratí (respektíve nastanú problémy v partnerstve), stráca na cene.

Za súčasť tejto transformácie možno pokladať rozšírenie nového typu vzťahov založených na polyamorii. Polyamoria poskytuje možnosť zapojenia viacerých osôb do vzťahu, či zapojenie jednej osoby do viacerých vzťahov naraz. Neznamená nutne dištancovanie sa od párového modelu, nakoniec jedna z jej najčastejších foriem nadobúda podobu, v ktorej existuje primárny vzťah medzi párom, a títo partneri majú ďalšie sekundárne vzťahy. Anapol (cit. dle Ritchie & Barker, 2006) charakterizuje takéto vzťahy, ako vzťahy založené na pravde, zodpovednosti a bezpodmienečnej láske, ktoré môžu

mať rôznu formu, podľa toho, čo partnerom najviac vyhovuje. Vznikajú tak otvorené, či uzavreté skupinové manželstvá, partnerské trojuholníky, štvoruholníky, V-štruktúry, či poly-siete zložené z primárnych, sekundárnych a terciárnych partnerov. Spoločnou charakteristikou pre väčšinu týchto vzťahov je snaha o etický štýl ne-monogamie. Lano a Parry (cit. dle Klesse, 2006) prichádzajú s termínom zodpovednej ne-monogamie, ktorá existuje vtedy, keď sú si všetci partneri vedomí ne-monogamného aspektu ich vzťahu a súhlasia s ním. Vďaka existencii tejto dohody, čestnosti, empatickej otvorenosti a etickému správaniu, skúsenosť polyamorie nie je možné zahrnúť pod skúsenosť nevery.

Rogers (2001) charakterizuje rozdiel medzi tradičným monogamným poňatím manželstva a manželstvom otvoreným, ne-monogamným, ako rozdiel medzi statickou predstavou o vzťahu (ktorá sa môže v krízovej situácii zmeniť, ale zmena znamená iba nahradenie starej statickej predstavy novou) a dynamickým poňatím, kedy je vzťah vnímaný ako neustále aktívne vytváraný. Takýto vzťah predpokladá u každého z partnerov prijatie zodpovednosti za kvalitu a podobu svojho vzťahu, a tiež schopnosť reflexie a zdieľania vlastných autentických pocitov a túžob. Pre získanie napĺňajúceho vzťahu jednoducho nestačí nájsť „toho pravého partnera“, zatiaľ čo neuspokojivý vzťah nutne nemusí znamenať, že partner „nie je ten pravý“.

Polyamorné vzťahy dokazujú, že je možné milovať viac ako jedného človeka i viac ako jedno pohlavie, čo problematizuje konštrukty femininita/maskulinita a heterosexuality/homosexualita, ktoré predstavujú korene povinnej heterosexuality (Rich; Jackson cit. dle Barker, 2003). V tradičnom sexuálnom diskurze nie je možné skúsenosť polyamorie vystihnúť. Konštrukcia diskurzu, v ktorom sa skúsenosť polyamorie môže prezentovať, predpokladá popis polyamornej identity, polyamorného vzťahu a polyamorných emócií.

Keďže formy polyamorných vzťahov tvoria širokú paletu, ani polyamornú identitu neprežívajú ľudia rovnako. Ústredné miesto v diskurze polyamorie patrí ideálu intímneho priateľstva (sexuálneho i ne-sexuálneho), pretože s priateľstvom je asociovaná podstatná vlastnosť nevylučnosti. Je možné mať rád viac priateľov súčasne, preto je priateľstvo konceptualizované ako prirodzene polyamorné, na rozdiel od romantického vzťahu (Rothblum cit. dle Klesse, 2006). Klesse (2006) uvádza častú potrebu ľudí žijúcich v polyamornom zväzku, vymedziť sa oproti swingers a promiskuite. Swinging je primárne spájaný s heterosexuálnou a dominantným postavením muža, čo dokazuje rozšírené alternatívne pomenovanie „wife-swapping“ (výmena manželiek), a tým znemožňuje reprezentáciu ženského vplyvu na sex. Promiskuita je zase pojem zaťažený negatívnymi konotáciami, ktoré formujú názor spoločnosti (vrátane psychológov) na osobnosť človeka. Podľa Šmolku (2003, s. 31): „Zvýšená promiskuita, akýsi partnerský nepokoj či nadmerná partnerská „čipernosť“ majú svoje korene spravidla v niektorých špecifických rysoch osobnosti.“ Promiskuita je spájaná s nedospelosťou, povrchnosťou, pokriveným charakterom, narcizmom, egocentrizmom,

neschopnosťou udržiavania vzťahov, nezodpovednosťou a bezcennosťou (Seidman; LeMoncheck; Klesse cit. dle Klesse, 2006). Na druhej strane, keďže pojem polyamoria etymologicky privileguje lásku pred príležitostnými spontánnymi sexuálnymi zážitkami, ľudia, ktorí ich praktizujú sú nespokojní, pretože v samotnom diskurze polyamorie sa ustavujú problematické dichotómie *dobrý polyamorista/zlý swinger*, či *zodpovedný monogamista/promiskuitný queer*.

Podľa Stenner (cit. dle Ritchie & Barker, 2006) je pre väčšinu ľudí najväčšou prekážkou praktizovania voľnej lásky emócia žiarlivosti. Pre pociťovanie tejto emócie úzkosti, spôsobenej obavou zo straty partnera, existuje biologický základ, takže ju pociťujú všetci ľudia, bez ohľadu na to, či žijú v klasickom alebo otvorenom vzťahu, rozdiel spočíva v tom, ako ju prežívajú, pretože to je ovplyvnené sociálnym kontextom. Polyamorné komunity vytvárajú nové pomenovania pre pocity spájané so žiarlivosťou, pretože význam slova žiarlivosť (ktorý ho bežne vystihuje) je zaťažený negatívnymi konotáciami, ktoré narušujú vzťah. Namiesto neho treba pre popis obavy, či úzkosti používať také slová, ktoré budú zároveň fungovať ako žiadosti podpory, či útechy, ktoré vzťah naopak upevnia (Ritchie & Barker, 2006).

Žiarlivosť je evolučnými psychológmi prezentovaná ako prirodzená ochrana pred neverou. Komparatívne štúdie žiarlivosti však dokazujú sociálny základ citov – to, kto a na koho žiarli, je dané usporiadaním sexuálneho vlastníctva. V našej spoločnosti, kde sexuálne pomery reprezentuje heterosexuálny monogamný pár, je každý partner žiarlivý na kohokoľvek, od koho hrozí, že by mohol ovládnuť city, či genitálie jeho partnera (Collins, 1982). Podporuje to romantické presvedčenie o tom, že cieľom každého človeka je nájsť toho pravého, či pravú, ktorému sa bude schopný dobrovoľne a nadosmrti oddať telom aj dušou, a ktorý sa zase oddá jemu. V spoločnostiach polyandrických, či polygynických sa žiarlivosť medzi niekoľkými manželmi, či manželkami nevyskytuje. Nie je sústredená okolo snahy získať dominantné právo vlastníctva manžela či manželky, čo by umožnilo získať nadradené postavenie voči ostatným osobám zapojeným v manželstve. Žiarlivosť sa obracia navonok, na osoby, ktoré nie sú zapojené do vzťahu, a preto predstavujú jeho potenciálne ohrozenie (Collins, 1982). Oproti obave zo straty partnera, ktorá je typická pre našu spoločnosť, tu nachádzame obavu z narušenia fungovania vzťahu.

2.5. Závěr teoretické části:

Rogers (2001) identifikoval čtyři faktory, které sú přítomné vo fungujúcich vzťahoch. Prvým je záväzok a odovzdanosť: „Zaväzujeme sa k spoločnej práci na menlivom procese nášho súčasného vzťahu, pretože tento vzťah momentálne obohacuje našu lásku a náš život a želáme si aby rástol.“ (2001, s.162) K nemu sa pripája komunikácia a otvorenosť, spolu so zánikom rolí, ktorý znamená život podľa vlastných pocitov, vnútorných rytmov, nie slepé nasledovanie spoločenských, rodinných, či priateľských očakávaní. Posledným faktorom je schopnosť stať sa samostatným ja – objaviť ho a akceptovať. Monogamia sa na jeho zozname nevyskytuje. Naopak, monogamné usporiadanie partnerských vzťahov prináša limity a obmedzenia, ktoré má polyamoria ambíciu prekonať. Rada by som ich zhrnula v závere teoretickej časti:

Monogamia, ktorá sa javí ako zvecnená, prirodzená, je vo vzťahu automaticky očakávaná a preto o nej partneri nehovoria, ani sa nad ňou nezamýšľajú. Jednoducho túto normu do svojho vzťahu zahrnú, bez toho aby sa zamysleli, či prispieva k ich uspokojeniu v partnerskom vzťahu. Rovnako prirodzene sa javí spojenie lásky a sexu, Collins (1982) uvádza, že ľudia pokladajú lásku a sex za spojené nádoby a predpokladajú, že láska automaticky povedie k (uspokojivému) sexu. Psychologička a sexuologička Leonore Tiefer však upozorňuje: „Prirodzený sex, je ako prírodná reštaurácia – kontradikciou termínov. Ľudský sexuálny akt je produktom individuálnych osobností, schopností a scenárov našej doby. Ako reštaurácia, formuje prírodu v niečo, čo je navrhnuté pre ľudské účely a odráža aktuálnu módu.“ (1999, s.73) Presvedčenie, že sex prichádza prirodzene, podľa nej, zbavuje zodpovednosti a tiež možnosti voľby: „Nemusíte hovoriť so svojím partnerom o svojom milostnom živote – všetko sa deje automaticky.“ (1999, s.73) Roy a Silvia, pár z Rogersovej knihy, o ktorom som písala v úvode, reflektuje túto skúsenosť: „Vždy som si myslela, že medzi dvoma ľuďmi by sa to malo „jednoducho stať“. Ak sa to nestalo, nepracovala som na tom – nedávalo to zmysel...Prečo by som mala pracovať na sexuálnej slobode s Royom, keď práve toto som cítila s niekým iným? To bola dobrá otázka. Odpoveď, ktorú som s uvedomila, bola: „Pretože chcem byť vydatá za svojho manžela – a chcem to mať s ním.“ (2001, s.56)

V prípade, že sa jeden z partnerov zamiluje do ďalšieho človeka, je nútený vybrať si jedného partnera, prípadne usporiadať si nový vzťah tajne, aby sa nenarušilo zdanie monogamie vzťahu prvého. Akonáhle sa toto zdanie poruší, odhalením tajného vzťahu, prichádza na scénu nevera. Odhalenie nevery často nasleduje rozpad vzťahu, pretože nevera predstavuje exemplárny prípad zneužitia dôvery. Chcela by som zdôrazniť, že problémom pre partnerský vzťah nemusí byť existencia vzťahu mimopartnerského, dokážu spolu uspokojivo koexistovať i dlhšiu dobu, čo naznačuje tento dopis z psychologickej poradne:

Už je to déle než měsíc,co jsem se dozvěděla a přesvědčila ,že můj přítel,se kterým jsem 9let udržuje milenecký poměr s jinou ženou-daleko mladší-se kterou ma 3letého syna.Tvrdí mi,že jsem se to

neměla nikdy dovědět, že jsem otevřela jeho 13komnatu. Já ale za celou tu dlouhou dobu jeho nevěry nic nepoznala. Choval, tvářil se a vše bylo úplně stejné. Náš vztah byl perfektní ve všech směrech. Tvrdí mi že vše urovná a zůstaneme spolu. Mám mu dát čas. Trpím depresí nejím nespím brečím chce se mi zemřít-dokonce to plánuji i když mám 2dcery. Napsala jsem i závěť. Mám strach, že to udělám. Nejhorší je to v ranních a večerních hodinách. Nedokážu se s tím vyrovnat. Chci aby se vrátil, abychom opět byli všichni spolu. Vše mu odpustím nebudu vyčítat. Holky jsou na něj fixovány hlavně ta mladší 14letá a vidí se v něm Obě v něm mají vzor. O ničem neví. Už nevím jak dál...²

V hodnotení mimopartnerských vztahov sa prejavuje dvojitý štandard. Ženy právo na mimopartnerské vzt'ahy nemajú, pretože k sexu potrebujú lásku. Ak žena takýto vzt'ah má, znamená to, že už nemiluje svojho partnera, niet pre ňu ospravedlnenia. Muži právo na mimopartnerské vzt'ahy majú, vďaka svojej prirodzene promiskuitnej sexualite. To, či ho využijú, závisí podľa Wolf od vlastností ich partneriek: „Ekonomika je závislá od mužskej štruktúry práce, ktorá popiera rodinu. Muži si navzájom kontrolujú sexualitu a zakazujú si urobiť z rodiny a sexuálnej lásky stredobod života; ženy sa definujú ako úspešné podľa schopnosti udržať si fungujúci sexuálny ľúbostný vzt'ah.“ (2000, s.165) Žene je pripísaná zodpovednosť za mužovu neveru a je tak vtiahnutá do zápasu o udržanie jeho priazne.

Ďalším problémom, ktorý sa vynára v súvislosti s monogamným vzt'ahom, je problém priateľstva s opačným pohlavím, kedy je človek vystavený žiarlivosti svojho partnera, či partnerky a zároveň neustálemu stráženiu hraníc, aby priateľstvo zostalo iba priateľstvom (Nardi, 2007).

² Zdroj: [http://iporadna.cz/psycho/dotaz.php?question\[questid\]=18634](http://iporadna.cz/psycho/dotaz.php?question[questid]=18634). Stiahnuté 10.4.2010.

3. Empirická časť:

3.1. Výskumný cieľ:

Polyamorné, či otvorené vzťahy predstavujú fenomén, ktorý nie je v spoločnosti príliš viditeľný. Ak sa o ňom človek chce dozvedieť niečo viac, jediné informácie mu ponúkajú stránky polyamorných aktivistov a aktivistiek na internete, spolu so svojpomocnou literatúrou a príbehmi párov, ktoré majú skúsenosť s polyamoriou. Psychologických výskumov otvorených vzťahov a polyamorie nie je mnoho, a v našej stredoeurópskej oblasti chýbajú úplne. Cieľom môjho výskumu je túto medzeru aspoň z malej časti zaplniť.

Na základe predchádzajúcej teoretickej časti je jasné, že život v otvorenom vzťahu predpokladá porušenie spoločenskej normy monogamie, takže ľudia žijúci v takomto vzťahu tvoria marginalizovanú skupinu. Cieľ môjho výskumu teda možno zaradiť do kategórie „giving voice“, výskum poskytnutuje možnosť vyjadrenia subjektívneho prežívania tejto skupine ľudí. Výskumná otázka, ktorú si pokladám znie:

Ako prežívajú ľudia svoje polyamorné vzťahy v rámci monogamnej spoločnosti?

Očakávam, že sa mi podarí zachytiť subjektívne prežívanie ľudí, ktorí si stanovili vlastné normy fungovania partnerského vzťahu, podmienky, ktoré ich do takéhoto vzťahu dovedli, stratégie zvládania rozporu medzi ich vlastným poňatím vzťahu a diskurzom lásky a sexuality, ktorý ich obklopuje a ďalšie témy, ktoré pre nich v súvislosti s životom v takomto vzťahu budú relevantné.

3.2. Zber dát

3.2.1. Výber metodológie:

Keďže stojím úplne na začiatku, bez dostatočnej opory v predchádzajúcich výskumoch, pre svoj výskum volím kvalitatívnu metodológiu, ktorá umožňuje prieskum doteraz málo popísanej oblasti, umožňuje otvorenie, formuláciu novej témy v psychológii (Miovský, 2006). Ďalším dôvodom výberu je fakt, že môj záujem je sústredený na subjektívne prežívanie ľudí, ktorí žijú v otvorenom vzťahu v rámci monogamnej spoločnosti, čo sa zhoduje s Dismanovým popisom účelu kvalitatívneho výskumu: „Poslaním kvalitatívneho výskumu je porozumenie ľuďom v sociálnych situáciách.“ (2000, s. 289) Kvalitatívna metodológia je charakteristická induktívnym prístupom. Keďže dopredu nie je jasné, ktoré premenné sú vzhľadom k skúmanému javu relevantné, redukciu dát uskutočňujú samotné skúmané osoby. Úlohou výskumníka je potom: „nájsť významné štruktúry v množine všetkých premenných, ktoré respondent považuje za relevantné.“ (Disman, 2000, s. 290)

3.2.2. Výber výskumnej vzorky

Spôsob výberu výskumnej vzorky sa odvíja od výskumného cieľa, respondentov vyberám účelovo, či teoreticky, na základe kritéria skúsenosti s životom v otvorenom vzťahu. K výberu

požívam metódu snehovej gule, ktorá predstavuje nájdenie kľúčových informátorov, ktorí odporučia ďalšie vhodné osoby pre výskum (Disman, 2000).

Získanie prvého respondenta, ktorý by mi sprostredkoval kontakty s ďalšími potenciálnymi respondentmi bolo problematické. Mojm pôvodným zámerom bolo nájsť respondentov prostredníctvom svojho okolia, pretože výber respondentov prostredníctvom internetových stránok venovaných otvoreným vzťahom a polyamorii som považovala za obmedzujúci, keďže ľudia, ktorí žijú vo vzťahu, kde majú povolené ďalšie mimopartnerské vzťahy si nemusia byť vedomí toho, že pre formu ich vzťahu existuje koncept otvoreného, či polyamorného vzťahu. Vzhľadom k tomu, že charakter a pravidlá fungovania partnerského vzťahu spadajú do intímnej sféry, takže mnohokrát o nich okolie nebyva plne informované, som prostredníctvom svojho okolia, priateľov a známych bohužiaľ nezískala potrebné kontakty, a tak som sa bola nútená obrátiť sa na internetový portál www.otvorenevztahy.sk.

Výskumnú vzorku nakoniec tvorí päť respondentov, traja muži a dve ženy, pričom vzorka zahŕňa dva partnerské páry. Napriek tomu, že polyamorných foriem vzťahu je viac, moja výskumná vzorka je značne homogénna tým, že sú všetci respondenti angažovaní v párových vzťahoch. Konkrétne sa jedná o model jedného primárneho vzťahu, otvoreného viacerým vedľajším, iba jeden respondent vníma svoje paralelné vzťahy rovnocenne. Čo sa týka sexuálnej orientácie, opäť sa prejavuje zhoda – všetci respondenti sa považujú za heterosexuálne orientovaných. Poslednou charakteristikou vzorky je prežívanie polyamorných pocitov, teda súčasnej lásky k viacerým ľuďom. Tie prežíva trojica respondentov a jedna respondentka, zatiaľ čo piata respondentka takéto pocity ešte nezažila a považuje sa skôr za monogamne orientovanú, napriek tomu, že žije v otvorenom vzťahu. Takúto vzorku nemožno považovať za vzorku saturovanú, ale účelom môjho výskumu je objaviť, aké aspekty prežívania otvoreného vzťahu sú pre týchto ľudí podstatné, nie vytvorenie zovšeobecňujúcej charakteristiky.

3.2.3. Metóda zberu dát

Pre zber dát som zvolila interview. Na žiadosť respondentov, ktorí chceli zostať v anonymite, prebiehalo telefonicky. Napriek tomu, že tento spôsob prevedenia interview obmedzuje výskumníka tým, že neumožňuje použiť metódy klasického pozorovania, považujem jeho výber za vhodný, vzhľadom k intímnej povahe tém, ktoré sme s respondentmi preberali. Z tohto dôvodu tiež boli respondenti, pred samotným interview, požiadaní, aby si naň vyhradili hodinu času, kedy budú mať súkromie a nikto ich nebude rušiť.

Na základe teoretickej časti, som odvodila niekoľko tém, ktorým som sa v rozhovoroch chcela venovať, tie utvorili tzv. jadro interview - forma interview teda spadá do kategórie pološtruktúrovaného rozhovoru. Týmito témami boli: poňatie polyamorie, podmienky za ktorých sa

respondenti dostali do polyamorného vzťahu, fungovanie vzťahu a reakcie okolia. Ku každej z tém som vytvorila niekoľko otázok, pričom som v každom z rozhovorov použila niektoré z nich, v závislosti od priebehu rozhovoru, niektoré som ani použiť nemusela, pretože respondent o tejto téme začal rozprávať sám. Rozhovory som začínala a končila rovnako. Ako prvú otázku som pokladala otázku k poňatiu polyamorie: *Čo pre teba polyamoria znamená? Z toho dôvodu, že bola smerodajná k ďalšiemu priebehu rozhovoru. Na záver rozhovoru som sa zase chcela uistiť, že má respondent pocit, že sa vyjadril ku všetkým témam, ktoré sú pre neho v súvislosti s otvoreným vzťahom dôležité, preto som kládla otázku: Myslíš, že je ešte niečo dôležité, o čom sme sa nerozprávali?*

Jednotlivé interview trvali 20 až 40 minút a nahrávala som ich na diktafón. Bezprostredne po každom rozhovore som si zapísala do poznámok zaujímavé momenty a tiež to, čo som sa od respondentov dozvedela po ukončení výskumného rozhovoru, mimo diktafón. Z nahrávok som následne vytvorila prepisy, ktoré som zaslala respondentom k autorizácii. Po tom, ako mi ich zaslali späť, som mala konečne v rukách materiál k analýze. Dvaja z respondentov mi poskytli pre analýzu ešte ďalší materiál. U jedného z nich sa jednalo o článok, ktorý o sebe a svojich vzťahoch napísal do rubriky životných príbehov na portáli www.otvorenevztahy.sk. Keďže som o tomto zdroji vedela dopredu, prispôsobila som tomu aj rozhovor s týmto respondentom, aby som sa ho zbytočne nepýtala na informácie, ktoré poskytoval článok. Druhý materiál mi ponúkol respondent priamo počas rozhovoru, keď si spomenul, že písal kamarátke e-mail, v ktorom popisoval svoj postoj k polyamorii a otvoreným vzťahom, a bol ochotný mi ho preposlať.

3.3. Analýza dát

3.3.1. Metóda analýzy dát

Pre analýzu získaných dát som zvolila metódu zakotvenej teórie, ktorej autormi sú Glaser a Strauss. Rozhodla som sa pre ňu kvôli tomu, že táto metóda neaplikuje na skúmanú realitu žiadne paradigmatické rámce, takže umožňuje jej uchopenie v čo najväčšej čistote, čo je pre málo preskúmanú oblasť, akou sú otvorené vzťahy, dôležité. Slovom Strauss: „Nezačíname teóriou, ktorú by sme následne overovali. Skôr začíname skúmanou oblasťou a nechávame, nech sa vynorí to, čo je v tejto oblasti významné.“ (Strauss & Corbin, 1999, s.14) Tvorba zakotvenej teórie pozostáva z troch typov kódovania, pričom „kódovanie predstavuje operácie, pomocou ktorých sú údaje rozobrané, konceptualizované a opäť zložené dohromady novými spôsobmi.“ (Strauss & Corbin, 1999, s.39) Typmi kódovania potom sú: otvorené kódovanie, axiálne kódovanie a selektívne kódovanie.

- **Otvorené kódovanie**

„Proces rozoberania, preskúmania, porovnávanía, konceptualizácie a kategorizácie údajov.“ (Strauss & Corbin, 1999, s.42) Jeho cieľom je nájsť v analyzovanom texte podstatné významové jednotky, ktoré môžu byť označené určitým pojmom, či konceptom. Tieto pojmy sú potom vzájomne

porovnávané a pojmy, ktoré náležia rovnakému javu vytvoria triedu pojmov – kategóriu. Kategórie je možné následne ďalej rozvíjať pomocou skúmania ich vlastností a dimenzií (Strauss & Corbin, 1999). V tejto fáze analýzy som pracovala s programom Atlas.ti, ktorý mi umožnil efektívne pracovať s výskumným materiálom. Do programu som nahrala zdroje dát, teda primárne dokumenty, ktoré tvorili prepisy rozhovorov, článok od jedného z respondentov a kópia e-mailovej správy od ďalšieho. Následne som si tieto texty prečítala, vyznačovala som si zaujímavé pasáže a pridávala k nim poznámky, vystihujúce, prečo ich považujem za zaujímavé. Po tom, ako som prešla všetky dokumenty, zobrazila som si citácie, ktoré sa mi zdali blízke, či podobé a snažila som sa ich pomenovať – určiť koncept, ktorým by sa všetky dali označiť (príklad Tabuľka č.1). Tak som postupne vytvorila kódy, ktorými sa dali označiť všetky vybrané pasáže. Následne som texty prechádzala znovu celé a snažila sa nájsť ďalšie výskyty týchto kódov. Keď bola zakódovaná celá hermeneutická jednotka, sústredila som pozornosť na samotné kódy, ktoré som porovnávala a združovala do rodín kódov. Tieto rodiny kódov nakoniec vytvorili kategórie, čím bolo otvorené kódovanie uzavreté (príklad Tabuľka č.2).

Tabuľka č.1: Konceptualizácia

Koncept	Citáty
Sloboda	<p>„Poskytuje mi to slobodu byť sám sebou.“</p> <p>„Sloboda prejavíť svoje city, podľa toho ako sa mi vlastne chce.“</p> <p>„Môžem byť taký aký som.“</p> <p>„Môžem sám seba vyjadriť, môžem byť úplne sám sebou.“</p>

Tabuľka č.2: Kategorizácia

Kategória	Subkategória	Koncept
Stratégie zvládania	Zvládanie porušenia sociálnych noriem	<ul style="list-style-type: none"> – hľadanie paralel s monogamiou – polyamorné pocity majú aj ostatní – individualita potrieb – reflexia sociálnej konštrukcie monogamie – porovnanie s monogamným vzťahom s neverou – dôraz na hodnotenie spokojnosti, nie formy vzťahu – nezverejnenie formy vzťahu – dôraz na individualitu
	Zvládanie žiarlivosti	<ul style="list-style-type: none"> – stotožnenie s novými vzorcami myslenia – reflexia sociálnej konštrukcie žiarlivosti – priateľ to cíti rovnako – prístup k informáciám

• Axiálne kódovanie

Cieľom tohto typu kódovania je údaje získané otvoreným kódovaním znova usporiadať novým spôsobom, prostredníctvom vytvárania vzťahov medzi kategóriami. Výsledkom axiálneho kódovania je paradigmatický model (Strauss & Corbin, 1999), podľa ktorého:

(A) PRÍČINNÉ PODMIENKY → (B) JAV → (C) KONTEXT → (D) INTERVENUJÚCE PODMIENKY → (E) STRATÉGIE JEDNANIA A INTERAKCIE → (F) NÁSLEDKY

V mojom výskume paradigmatický model vyzerá takto: (A) Motivácia → (B) Prežívanie polyamorného vzťahu → (C) Pocity → (D) Reakcie okolia → (E) Stratégie zvládania → (F) Potreby

- **Selektívne kódovanie**

Posledný krok v analýze prostredníctvom zakotvenej teórie predstavuje kódovanie selektívne: „proces, kedy sa vyberie jedna centrálna kategória, ktorá je systematicky uvádzaná do vzťahu k ostatným kategóriám.“ (Strauss & Corbin, 1999, s.86) Táto centrálna kategória by mala byť dosť široká na to, aby okolo nej bolo možné integrovať všetky ostatné kategórie - predstavuje (B) JAV v paradigmatickom modeli. Mojou centrálnou kategóriou je „Prežívanie polyamorného vzťahu“. Rozvíjaním tejto kategórie som zistila, že má vlastnosti Aktivita, s dimenziami vysoká-nízka, a Vývoj.

3.3.2. Výsledky analýzy

V tejto kapitole sa budem venovať jednotlivým kategóriám a konceptom, ktoré obsahujú. Výskyt konceptov u jednotlivých respondentov uvádzam v tabuľke v prílohe, vo výsledkoch pracujem s ich výpoveďami súhrnne.

3.3.2.1. Motivácia:

Do kategórie Motivácia som zhrnula koncepty, týkajúce sa toho, čo respondentov k vstupu do polyamorného vzťahu viedlo a čo ich motivuje k udržiavaniu svojich vzťahov. Primárnu motiváciu predstavuje zažívanie polyamorných pocitov – pociťovanie lásky a romantickej náklonnosti k viacerým ľuďom súčasne, kedy človek túži po vzťahu so všetkými týmito ľuďmi, nechce jedného človeka získať na úkor druhého, ktorého stratí.

„Človek by si to nemal vyberať, ale tak cítiť.“ (Fare)

Tieto pocity zažíva štvorica mojich respondentov. Traja z nich uvádzajú, že ich chápanie týchto svojich pocitov ovplyvnila literatúra, či dokumenty pojednávajúce o polyamorii, nevýlučnosti lásky a alternatívnom usporiadaní vzťahov. Prostredníctvom toho našli vyjadrenie a podporu pre svoje pocity, ktoré neboli úplne bežné - Fare napríklad uvádza, že nepociťuje žiarlivosť a S uvádza, že jeho nevera, či ďalší mimopartnerský vzťah nemal dopad na jeho vzťah k „oficiálnej“ partnerke.

„Partnerka sa o tom vtedy nedozvedela...jej sa to akosi netýkalo...ja som ju fakt ľúbil, a jednoducho, sa mi páčili aj ostatní ľudia vtedy... A ešte by som chcel povedať, že ja som kvôli tomu nemal nejaké výčitky.“ (S)

Kuku sa s myšlienkou polyamorného vzťahu zoznámila prostredníctvom priateľa Lubomiera a popisuje to takto:

„Našla som to, čo som dovtedy nevedela nejako pomenovať alebo ohraničiť definične, v podstate je to to, čo som možno hľadala ja. Zatiaľ to tak vychádza.“

Filozofia nevýlučnej, nesebeckej lásky teda mojím respondentom pomohla akceptovať svoje autentické pocity a nehľadať za nimi nejaký problém, nejaké ďalšie vysvetlenie. S kladie veľký dôraz na to, aby potreba udržiavania viacerých vzťahov nebola vysvetľovaná inou motiváciou, ktorá by sa skrývala pod náterom polyamorných pocitov a predstavovala by ten „pravý“ dôvod.

„Možno by si mi preto poradila nájsť si niekoho iného. Lenže ja som chodil s mrakmi dievčat a vždy som to cítil rovnako, už nechcem utekať. To nie je o tom, že by som to vyhľadával. Nie je to o tom, že by som inak nebol šťastný. Ani o tom, že by som úprimne neľúbil svoju partnerku, alebo že by som trpel nejakým nedostatkom.“

Rovnako nesprávne ako hľadať motiváciu k viacerým súčasným vzťahom v defektoch monogamného vzťahu, je redukovať túto motiváciu na čisto sexuálnu túžbu. Týmto sa ľudia žijúci v otvorených vzťahoch vymedzujú oproti swingers a populárnemu poňatiu otvoreného vzťahu ako nezodpovednej, nedospelej forme vzťahu, ktorý umožňuje promiskuitné chovanie. Dôraz na to, že túžba po možnosti realizácie vo viacerých vzťahoch súčasne nie je založená na čisto sexuálnej motivácii sa objavuje u všetkých mužských respondentov.

„Ja neriešim kontakty so ženami kvôli tomu, aby som s nimi mal sex, ale kvôli tomu, že proste páči sa mi to, a tak a pokiaľ ten sex alebo proste nejaké zblíženie príde, tak príde, keď nie, tak nie... Sex alebo takéto zblíženie vidím ako proces predchádzajúceho zblížovania...Vo vzťahoch ktoré udržiavam ide takisto o spoločné prežívanie a užívanie si života, rozhovory, rozširovanie poznania, vzájomne sa obohacovanie, spoločné záujmy, kultúrne aktivity, šport, výlety...“ (Lubomier)

„Fyzická príťažlivosť nie je jediné kritérium, na vzťah určite nie...“ (Fare)

Keďže mali všetci pred vstupom do otvorených vzťahov skúsenosť so vzťahom monogamným, zažívanie romantických pocitov k ľuďom mimo tieto monogamné vzťahy im fungovanie týchto vzťahov komplikovalo, keďže vyjadrenie polyamorných pocitov v rámci takéhoto vzťahu nie je možné otvorene, jedine tajne, kedy spadá do kategórie nevery, s ktorou má skúsenosť štvorica respondentov. Monogamia teda mojím respondentom zažívajúcim polyamorné pocity spôsobovala utrpenie:

„Možné je všetko, neviem ako sa zmenia okolnosti, čo sa stane. Nie som zviazaný svojimi vlastnými očakávaniami.“ (Lubomier)

„Nevytváram si nejaké predstavy o tej budúcnosti, aby po prvé, som potom nebola z toho smutná, keď sa mi niečo nepodarí alebo že teraz nebudem si dávať do hlavy kaleráby, že o desať rokov budem tam a tam, ale skôr sa naozaj snažím využívať každú minútu svojho života a byť šťastná. To je to, čo je u mňa prednostnejšie, ako to, konštruovať si nejakú budúcnosť.“ (Kuku)

Určujúcim faktorom pre usporiadanie vzťahov, v ktorých žijú a budú žiť, je vývoj vzťahu k súčasným, či potenciálnym partnerom, preto sa nechcú sa viazať na svoje momentálne videnie sveta, ani na svoj aktuálny spôsob života.

„Ak k nejakému človeku cítim niečo, tak to pre mňa neznamená, že teraz spolu strávime šťastné dni až do konca života.“ (Kuku)

„S niektorými vecami človek v živote nemôže počítať stopercentne, a myslím si, že vzťahy medzi to patria.“ (Linda)

Respondenti nevyklúčujú ani možnosť, že budú fungovať vo vzťahu monogamnom. Polyamoriu teda moji respondenti nevnímajú ako trvalú a nemennú identitu.

„Spôsob ako ich praktizujem sa neustále vyvíja, nechám sa prekvapiť čo bude ďalej... Proste, môže sa stať, že budem monogamný, ale teraz to vôbec nevidím ako nejakú možnosť alebo nejakú cestu.“ (Lubomier)

„Je dosť možné, nakoniec v podstate, že ja budem monogamný s Tinou. A mňa by to v podstate ako potešilo...takže to nevyklúčujem, a keď sa stane, tak sa stane, fakt že nevyklúčujem.“ (S)

Tina, ktorá žije v polyamornom vzťahu, ale sama ďalší súčasný vzťah zatiaľ nemala, pretože nezažila polyamorné pocity, zase nevyklúčuje možnosť jeho nadviazania, takže neprijíma ako svoju vrodenu a nemennú identitu monogamii, napriek tomu, že jej doterajšie romantické pocity vystihuje.

U respondentov teda nachádzame poňatie identity ako projektu, ako procesu, s ktorým sú spojené vývojové zmeny, v kontraste k poňatiu identity ako trvalej a nemennej súčasťi človeka.

3.3.2.3. Pocity:

Prežívanie polyamorného vzťahu približujú pocity, ktoré moji respondenti vo svojich vzťahoch zažívajú. Spoločnou tendenciou mojich komunikačných partnerov bolo porovnávať pocity, ktoré zažívajú v tomto type vzťahu s pocitmi, ktoré zažívali vo vzťahu monogamnom. Odstránenie pocitov

hľadanie paralel medzi vlastným vzťahom a vzťahom monogamným.

„Viackrát sme sa na tom zabávali, že jediný rozdiel oproti klasickému monogamnému „chodeniu“ je v tom, že nie je monogamné. :-) Vzájomná pomoc (mentálna i materiálna), spolupatričnosť a podpora tu naplno fungujú ako v klasických vzťahoch.“ (Lubomier)

Pre fungovanie polyamorného vzťahu sú dôležité rovnaké veci ako pre fungovanie vzťahu monogamného. Moji respondenti menovali úctu, rešpekt, úprimnosť, akceptáciu a vyrovnanosť.

„Aj v monogamných vzťahoch je nevyhnutné aby človek vstupoval do vzťahu vyrovnaný, aby nešiel do vzťahu s tým, že hľadá vo vzťahu šťastie. Človek si musí v prvom rade urobiť šťastie, spokojnosť a vyrovnanosť sám so sebou a vzťah, akýkoľvek, či tradičný alebo otvorený, bisexuálny, homosexuálny, ja neviem aký, by mal byť, aspoň z môjho pohľadu na svet len nejakým bonusom, nejakou čerešničkou na torte, ale tú tortu - šťastný a spokojný život, si musí každý upiecť sám. Hľadať šťastie vo vzťahu je cesta do záhuby.“ (Lubomier)

Legitimizácia polyamorného vzťahu sa samozrejme nezaobíde bez legitimizácie polyamorných pocitov, na ktorých sú tieto vzťahy založené. Toto sa deje na základe hľadania polyamorných pocitov aj u monogamných ľudí.

„Myslím si, že to tak má dosť veľa ľudí. Akože to ako to mám ja, není až tak úplne odlišné od toho, ako to majú iní ľudia, lebo proste nepripadám si byť až taká výnimka. Nemyslím, že nevera je iba o sexualite, ja si myslím, že proste tí ľudia to robia aj preto, že, neviem, že, proste im to dáva aj niečo viac než sexualitu.“ (S)

„Každý človek je priťahovaný k viacerým ľuďom. Pokiaľ by sme boli monogamní, tak proste nájdeš človeka, ktorý sa ti páči a hotovo. Už nebudeš mať žiadne iné chútky nikdy v živote, na nikoho iného. Bodka.“ (Lubomier)

V situácii, kedy respondenti nachádzajú spojitosť medzi svojím vlastným prežívaním a prežívaním ostatných ľudí, zmazávajú status polyamorie ako odchýlky a prestávajú sa cítiť nepríjemne na okraji spoločnosti. Ľudia môžu prežívať rovnaké pocity, to ako sa k nim postavia však závisí na ich hodnotách a potrebách.

„Som hlboko presvedčený, že dvoch ľudí milovať môžeme. Niektorí to považujú za nehodu, iní nie. Niektorí to tak nemajú, iní to tak nechcú, ale ďalší sa tomu nebránia.“ (S)

Nie vždy to však funguje, a preto existuje ešte alternatívna stratégia, ktorú zvolili Linda a S, a tou je o fungovaní svojho vzťahu príliš nerozprávať. Výnimočné miesto v stratégiách zvládania reakcií spoločnosti patrí Kuku, ktorá žiadne špeciálne stratégie k zvládnutiu spoločenskej neobvyklosti otvoreného vzťahu nepoužíva, pretože je zvyknutá správať sa neobvyklo aj v ďalších oblastiach života a prijíma svoju individualitu.

„Som možno viac zvyknutá na to, že na mňa ľudia pozerajú a viem sa od toho úplne odosobniť, takže možno som veľa vecí ani nepostrehla. Ľudia, ktorí so mnou chcú byť, tak so mnou sú, a tých ktorým sa to nepáči, tak tých naozaj neriešim, to je ich život, ich vec, oni si to vybrali a s tým ja nemám nič spoločné.“

Moji respondenti sa zhodli na tom, že žiarlivosť je veľkým problémom v otvorených vzťahoch, o vlastnej skúsenosti so žiarlivosťou však vypovedali iba traja z nich, z dôvodu špecifického zloženia vzorky – Fare totiž uviedol, že žiarlivosť nikdy necítil a S nemá túto skúsenosť, keďže jeho ešte priateľka nezažila polyamorné pocity. U týchto respondentov som identifikovala štyri stratégie zvládania žiarlivosti. Prvou bolo stotožnenie sa s novými vzorcami myslenia, na základe štúdia literatúry venovanej bezpodmienečnej láske a otvoreným vzťahom.

„Snažil som sa stotožniť s inými vzorcami myslenia a chovania ako boli tie, ktoré som som si doposiaľ osvojil.“ (Lubomier)

Lubomier uvádza, je možné to dosiahnuť, ak sa človek vyrovná sám so sebou, identifikuje žiarlivosť ako nechcenú vlastnosť a dokáže svoje strachy, či negatívne pocity pretransformovať na pozitíva, na potešenie zo šťastia partnera. Ako príklad uvádza svoju reakciu na to, keď mu partnerka nedávno oznámila, že spoznala jedného muža:

„V podstate to malo úplne opačný efekt ako to proste býva - nie žiarlivosť a hento, toto ty robíš, ale uži si, som rád, že si stretla zaujímavého človeka, ktorý ťa môže o niečo obohatiť a držím ti palce aby si bola spokojná a šťastná a nemusí to byť samozrejme so mnou.“

Okrem toho respondentom pomáha vo vyrovnávaní sa so žiarlivosťou vedomie jej sociálnej konštruovanosti, ktoré im dodáva potrebné presvedčenie o tom, že je možné sa žiarlivosti zbaviť.

„Žiarliť sa podľa mňa len naučíme, v telke to vidíš vlastne všade, vidíš nejakú romantickú komédiu a hneď tam vidíš ako tam niekto žiarli. Ale dá sa to odučiť.“ (Lubomier)

„V podstate v našej spoločnosti je tá žiarlivosť, dá sa povedať zakorenená. Často sa hovorí, že to vo vzťahu nesmie chýbať, že bez žiarlivosti neexistuje láska.“ (Kuku)

„Ja by som napríklad stále vnímala ako zlé, keby mi partner klamal alebo niečo zatajoval alebo tak, čo si myslím, že je také ako bežné.“ (Linda)

3.4. Diskusia:

Na začiatku môjho výskumu stála výskumná otázka: Ako prežívajú ľudia svoje polyamorné vzťahy v rámci monogamnej spoločnosti? Prostredníctvom rozhovorov so svojimi respondentmi som skonštruovala šesť kategórií, v ktorých o svojom prežívaní rozprávali. Spoločne utvárajú mozaiku, ktorá odpovedá na výskumnú otázku. Prežívanie polyamorného vzťahu sa stalo hlavnou, najvšeobecnejšou kategóriou, na ktorú sú ostatné kategórie naviazané.

Charakter príčinných podmienok vo vzťahu v centrálnej kategórii má motivácia. K zapojeniu do otvorených vzťahov mojich respondentov motivujú polyamorné pocity, podľa ktorých by sa chceli riadiť. V procese reflexie a prijatia polyamorných pocitov zohráva dôležitú úlohu filozofia nevýlučnej lásky, s ktorou sa respondenti v určitom období svojho života zoznámili. Poskytla im vyjadrenie pre pocity, ktoré zažívali a umožnila im odpútať sa od hľadania dôvodu prečo sa to stalo, prečo im ich aktuálny partner „nestačí“, prečo cítia náklonnosť aj k ďalším ľuďom. Barker (2005, s.83) rovnako uvádza, že v rozprávaniach respondentov o to, ako sa stali polyamornými, hrá podpora, ktorú poskytuje literatúra a internetové stránky venované polyamorii podstatnú úlohu: „*Najskôr* si mysleli, že sú jediní, kto má odlišné predstavy o vzťahoch, *ale potom* zistili, často prostredníctvom internetu, že ďalší ľudia žijú takýmto spôsobom a nazývajú to polyamoria. *Najskôr* nemohli napraviť podvádžanie, *ale potom* zistili, že tu je čestný spôsob udržiavania viacerých vzťahov.“ (s. 83)

Polyamorné pocity, podľa mojich respondentov, nie je možné interpretovať ako výsledok nespokojnosti, či problémov v monogamnom vzťahu, ani ich nemožno redukovať na čisto sexuálnu motiváciu. V tomto bode sa výsledky môjho výskumu zhodujú s Klesseho (2006) zistením, že ľudia žijúci v polyamorných vzťahoch majú často potrebu vymedziť sa voči swingers a promiskuite. Medzi motiváciami sa nielenže nevykytli pohnútky „promiskuitnej mužskej prirodzenosti“, čo by sa na základe evolučnej teórie dalo očakávať, naopak, respondenti sa od nich dištancujú. Výpovede mojich komunikačných partnerov tiež neobsahovali žiadnu zmienku o rodine, kde vyrastali, ani o vplyve svojich rodičov a ich partnerského vzťahu na formu vzťahov, ktoré nadväzujú, ako by sa dalo predpokladať s prihliadnutím k popularite psychoanalytických teórií.

V monogamných vzťahoch nie je možné polyamorné pocity vyjadrovať, preto v nich respondenti trpia. Odstránenie tohto utrpenia spolu s možnosťou osobnostného rozvoja, predstavujú ďalšie dôvody pre vstup do takýchto vzťahov.

Výsledkom pôsobenia príčinných podmienok je existencia centrálnej kategórie, javu – prežívania polyamorného vzťahu. Je charakteristická dvomi vlastnosťami, prvou z nich je aktivita

polyamorie, ktorá závisí od počtu súčasných vzťahov. Je teda premenlivá v čase a dala by sa umiestniť na dimenzionálnej škále nízka-vysoká. Druhou je vývoj prežívania takéhoto vzťahu, Rogersovými (2001) slovami: dynamické poňatie vzťahu. Zdrojom pocitovania vývoja je sebaopätie respondentov, ktoré je založené na živote v súlade so svojimi pocitmi a túžbami, ktoré sa časom môžu zmeniť, čo neumožňuje vnímanie ich momentálnych pocitov a potrieb, ktoré realizujú prostredníctvom otvorených vzťahov ako stabilnú súčasť ich identity. Ich identita je otvorená budúcnosti, je to projekt, na ktorom pracujú. Toto poňatie podporuje teóriu queer, podľa ktorej človek nemá vrodennú nemennú identitu, ale skôr identitu konštruovanú jazykom a kultúrnym kontextom, ktorý na neho pôsobí (Spargo, 2001). Bez jazyka, či skôr diskurzu identita neexistuje, čo dokazujú polyamorné komunity vytváraním nových vlastných slov, ktoré by presne vystihovali pocity, čo prežívajú: „Nie sú slová pre to, čo robíme, či to ako sa cítíme, tak si ich musíme vymyslieť.“ (Ritchie & Barker, 2006) Bez možnosti adekvátne popísať svoje pocity je ťažké ich akceptovať a hlavne zdieľať s ostatnými, čo moji respondenti dokazujú, keď pri rozprávaní o tom, ako sa do otvoreného vzťahu dostali nezabúdajú spomenúť vplyv svojho zoznámeneia s filozofiou polyamorie.

Prežívanie paralelného vzťahu vedie k vzniku určitých pocitov, ktoré sa vo výpovediach mojich respondentov opakovane objavujú. Zažívajú pocit slobody, možnosti jednať podľa toho, čo cítia a prežívajú, jednak vo svojich romantických vzťahoch, ale aj v kamarátskych, či priateľských vzťahoch s opačným pohlavím, čo korešponduje s Nardiho (2007) teóriou, že monogamia (za existencie povinnej heterosexuality) spôsobuje problémy v priateľstvách medzi opačnými pohlaviami, pretože sa aktéri samotní, a rovnako ich partneri, snažia zachovať priateľský vzťah v určitých medziach, ktoré zaručujú, že nebude považovaný za ohrozenie ich romantického vzťahu. Z výpovedí mojich respondentov sa zdá, že v otvorenom vzťahu pocity ohrozenia konkurenciou, či obavy zo straty partnera a ukončenia vzťahu miznú, ich vzťahy v nich, naopak, vytvárajú pocit istoty, ktorý v monogamných vzťahoch nezažívali. Podporuje to teóriu, že prísľub monogamie a predpoklad, že vzťah skončí, keď sa sľub poruší vytvára podmienky pre neustálu neistotu (Jackson & Scott, 2004).

K pocitu slobody prispieva tiež pocit dobrovoľného zapojenia do záväzkov spojených so vzťahom, keďže sa aktéri riadia pravidlami, ktoré si sami vymysleli a dohodli sa na nich. Keďže sú rovnaké pre oboch partnerov, zažívajú pocit rovnocennosti. Vedomie rovnocennosti v príležitostiach sa ukazuje byť významnejšie ako rovnocennosť pri ich využívaní, pretože výsledky výskumu naznačujú, že ženy sú polyamorne menej aktívne ako muži. Zdá sa teda, že dvojité štandardy ostali do istej miery zachované, no napriek tomu nepredstavuje problém. Rovné príležitosti sú pre mojich respondentov dôležitejšie ako ich rovnaké využívanie v praxi.

Významným pocitom charakterizujúcim otvorené vzťahy je zodpovednosť, ktorú respondenti cítia voči svojim partnerom i vzťahom. Otvorenosť a úprimnosť, na ktorých sú tieto vzťahy založené vedie k pocitu prehĺbenia partnerských vzťahov. Vo výpovediach sa objavila aj reflexia posunu v hodnotách, keď respondentka uviedla, že hodnotu výlučnosti nahradila hodnota dôvery a rovnocennosti. Podobný posun sa podľa môjho názoru dá predpokladať aj u ostatných respondentov.

Dôležité je však poznamenať, že iba na základe upustenia od hodnoty výlučnosti nie je možné usudzovať, že akýkoľvek mimopartnerský vzťah nepredstavuje pre polyamorne žijúcich ľudí problém. Keďže hodnotu výlučnosti nahradila hodnota dôvery, takýto vzťah nepredstavuje problém dovtedy, pokiaľ je to otvorene zdieľaná súčasť partnerovho života

Život v neobvyklom type vzťahu, akým je otvorený vzťah, vyvoláva pozitívne i negatívne reakcie okolia. U rodičov respondentov sa objavuje nesúhlas a neporozumenie, zatiaľ čo ich rovesníci, teda ďalšia generácia sa už k alternatívnym usporiadaniam vzťahov stavajú oveľa tolerantnejšie. Pokiaľ sa respondenti stretávajú s nesúhlasom a neporozumením u svojich blízkych, bývajú tieto reakcie spojené so starosťou o ich spokojnosť v takomto type vzťahu. V reakciách možno nájsť náznaky, že väčšie pochopenie pre takýto typ vzťahu majú muži. Zatiaľ čo mužskí respondenti nachádzajú u svojich mužských kamarátov pochopenie, jedna z respondentiek má skúsenosť s nesúhlasom u svojich kamarátok (druhá však takúto skúsenosť nemá). Postoj k otvorenému vzťahu pravdepodobne teda bude ovplyvnený pohlavím, a tiež tým, nakoľko predstavuje pre človeka osobnú otázku. Polyamoriu môžu niektorí ľudia tolerovať u iných, ale už nie vo vlastnom vzťahu. Priznanie k polyamorii podľa skúsenosti mojich respondentov môže vytvoriť prekážku ďalšieho zblíženia medzi potenciálnymi partnermi.

V polyamornom type vzťahu som identifikovala dva dominantné problémy, ku ktorým si moji respondenti vytvárali stratégie zvládania. Prvý problém plynie z porušenia sociálnych noriem, ktoré vyplýva z odmietnutia monogamie. Život podľa sociálnych noriem je týmito normami legitimizovaný, odmietnutie týchto noriem je potrebné legitimizovať. Respondenti sa o to pokúšajú viacerými stratégiami. Hľadajú paralely medzi otvoreným vzťahom a vzťahom monogamným, hľadajú polyamorné pocity aj u ľudí žijúcich v monogamii. Uvedomujú si sociálnu konštrukciu monogamie, čo im umožňuje odpútať sa od poňatia monogamie ako prirodzenej, „zdravej“ formy partnerského vzťahu a vnímajú ju iba ako jednu z možností rovnako ako otvorený vzťah, ktorý tak stráca status odchýlky, či poruchy. Respondenti apelujú na individualitu potrieb, z ktorej vyvstáva potreba rôznych foriem partnerského vzťahu. Kladú dôraz na to, aby ich blízki hodnotili ich spokojnosť, nie formu vzťahu v akej žijú. U jedného z respondentov sa vyskytla stratégia porovnania monogamného vzťahu s neverou a vzťahu otvoreného, ktorého morálne hodnotenie je vyššie.

Barker (2005) uvádza, že sa u polyamorne žijúcich ľudí, vyskytujú dva protichodné diskurzy: polyamoria ako niečo odlišné, čo ohrozuje monogamiu a polyamoria ako niečo normálne a podobné monogamii. Vyššie uvedené stratégie legitimizácie reprezentujú tieto diskurzy. Do prvého diskurzu „odlišnosti“ spadá stratégia porovnania s monogamným vzťahom s neverou a reflexia sociálnej konštrukcie monogamie a do diskurzu „podobnosti“ spadajú stratégie hľadania paralel s monogamiou, presvedčenie, že polyamorné pocity zažívajú aj ostatní a koncept individuality potrieb.

Za stratégiu zvládania aspektu života, ktorý porušuje sociálne normy je možno považovať aj snahu nekonfrontovať ho so sociálnymi normami, ktoré uznávajú ľudia naokolo, a jednoducho o ňom nerozprávať. Keďže moji respondenti žijú v párových heterosexuálnych vzťahoch, je možné o aspekte

polyamorie vo svojich vzťahoch nerozprávať a ponechať okolie v implicitnom očakávaní, že ich vzťah je monogamný. Výnimočnú stratégiu používa jedna z respondentiek, ktorá si natoľko cení svoju individualitu, že prípadné negatívne reakcie spoločnosti pre ňu nepredstavujú problém.

Druhý problém, s ktorým sa respondenti vo svojich vzťahoch stretávajú, je žiarlivosť. K jej zvládnutiu pomáha respondentom reflexia jej sociálnej konštruovanosti a stotožnenie s novými vzorcami myslenia založenými na filozofii bezpodmienečnej, nevýlučnej lásky. Rovnako je nápomocná predstava, že partner by za rovnakej situácie zažíval rovnaké pocity. Prežívanie žiarlivých pocitov uľahčuje vzájomná otvorenosť a komunikácia, a to až do takej miery, že postupom času sa žiarlivé pocity začínajú vytrácať. Keďže majú partneri prístup k informáciám, ktoré ich zaujímajú, nevzniká priestor pre podozrievanie a obviňovanie, z ktorého plynú konflikty.

Dôsledkami, ktoré z vyššie popísaných kategórií vyplývajú, sú potreby, ktorých naplnenie je kľúčom, k uspokojivému fungovaniu otvorených vzťahov. Moji respondenti uvádzajú potrebu sebareflexie a osobnostnej vyrovnanosti, zvládania žiarlivosti, akceptácie, otvorenosti, úprimnosti a dodržiavania dohodnutých pravidiel. Tieto potreby kopírujú Rogersov (2001) model faktorov, ktoré sú potrebné pre fungujúci vzťah. Potreby, ktoré respondenti identifikovali predstavujú vlastne schopnosti partnerov zapojených do otvoreného vzťahu. Významnou vlastnosťou týchto schopností je to, že nepredstavujú nejaké nemenné trvalé atribúty, ale sa vyvíjajú, prostredníctvom vzťahu a jeho vývoja. Možno teda pozorovať presun od preferencie osoby, od hľadania človeka obdareného tými správnymi atribútmi, k preferencii vzťahu, čo súhlasí s Giddensovou teóriou splývajúcej lásky.

Výskumná vzorka má niektoré charakteristiky, ktoré mohli ovplyvniť výsledky výskumu. Dvaja z mužských respondentov sú aktivistami v oblasti polyamorných vzťahov, tretí sa o túto oblasť tiež intenzívne zaujíma, polyamoria sa tak pre týchto ľudí stáva do istej miery politickou otázkou. Keby som mala výskum opakovať, vyhradila by som si dlhší časový interval na hľadanie respondentov, aby som tak získala možnosť zložiť výskumnú vzorku z ľudí, ktorí zo svojich vzťahoch odstránili normu monogamie, aj napriek tomu, že nevedia, či nevedeli o existencii polyamornej komunity. Nakoniec, to bol aj môj pôvodný zámer, otázkou však zostáva ako k týmto ľuďom získať prístup. Priestor pre ďalšie výskumy otvára narušenie homogenity výskumnej vzorky, čo sa týka sexuálnej orientácie a modelu polyamorného vzťahu, v ktorom žijú. Pravdepodobne vďaka tomu, že moji respondenti žijú vo vzťahoch založených na primárnom vzťahu otvorenom ďalším vedľajším, zostala nezodpovedaná otázka, ako sa rieši zadelenie času medzi jednotlivých partnerov. Táto otázka naberá na významnosti v súvislosti s podporou, starostlivosťou a pozornosťou, ktorá sa od partnera očakáva. Človek zapojený do viacerých vzťahov sa totiž dostáva do komplikovanej situácie, akonáhle sa potreby jeho partnerov/partneriek dostanú do konfliktu a musí si vybrať medzi tým, ktoré naplní, komu sa bude venovať. Hlbšie preniknutie do skúmanej problematiky by mohol umožniť longitudinálny výskum, keďže významnou charakteristikou prežívania otvoreného vzťahu je vývoj, postoje a pocity ľudí žijúcich v takomto vzťahu sa menia. Validizáciu môjho výskumu by

mohla priniesť triangulácia za pomoci využitia ďalšej výskumnej metódy, analýzy príspevkov na internetových fórach, či focus group.

Hlavnú možnosť využitia svojej práce vidím v tom, že keďže ponúka nahliadnutie do málo preskúmanej oblasti, môže upriamiť pozornosť výskumníkov týmto smerom a stať sa inšpiráciou pre ďalšie výskumy v tejto oblasti. Otázok, ktoré z nej vyvstávajú je niekoľko, či už to je otázka vplyvu sociálnych noriem na spokojnosť v partnerskom vzťahu, otázka faktorov fungujúceho partnerského vzťahu, otázka poňatia identity a ďalšie. Rozpracovanie týchto otázok by mohlo byť hodnotné pre partnerské poradenstvo.

4. Záver:

Vo svojej práci som sa zaoberala normou monogamie – sexuálnej a emocionálnej exkluzivity v partnerských vzťahoch. Mojim cieľom bolo naznačenie jej kultúrnej konštruovanosti a ukážka toho, aký dopad má na partnerské vzťahy jej odstránenie. V teoretickej časti som konfrontovala dominantnú evolučne-psychologickú teóriu partnerských vzťahov, založenú na prirodzenej evolučne vyvinutej a vrodenej sexuálnej identite, s teóriou sociálneho konštruktivismu, ktorý vidí vznik tejto identity ako výsledok sociálnych procesov. V rámci toho som ponúkla čitateľovi náhľad do historického vývoja usporiadania partnerských vzťahov, v ktorom možno vidieť líniu od uvoľneného poňatia partnerských vzťahov k norme monogamie, na základe ktorej sa všetky mimopartnerské vzťahy definujú ako nevera. V súčasnej monogamnej spoločnosti však existuje skupina ľudí, ktorí túto normu neprijímajú a žijú v otvorenom vzťahu. Rozhovory s týmito ľuďmi tvorili jadro empirickej časti mojej práce. Na základe ich analýzy som identifikovala motivácie, ktoré ich k vstupu do polyamorného vzťahu viedli, pocity a potreby, ktoré v takomto vzťahu prežívajú a stratégie zvládania, ktoré používajú pri vyrovnávaní sa s dvoma hlavnými problémami, ktoré predstavuje porušenie sociálnych noriem a žiarlivosť. Zaujímalo ma tiež, s akými reakciami sa respondenti stretávajú vo svojom okolí. Zistenia, ku ktorým som dospela, by mohli byť po ďalšom rozpracovaní využité v partnerskom, či manželskom poradenstve.

5. Literatúra:

1. Barker, M. (2005). This is my partner, and this is my...partner`s partner: Constructing a polyamorous identity in a monogamous world. *Journal of Constructivist Psychology*, 18, 75–88. Stiahnuté 15. marca 2010, z <http://www.brown.uk.com/poly/barker.pdf>
2. Beauvoir, S. (1966). Druhé pohlaví. Praha: Orbis
3. Berger, P. L. & Luckmann, T. (1999). Sociální konstrukce reality : pojednání o sociologii vědění. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury,
4. Butler, J. (2003). Trampoty s rodom: feminizmus a podryvenie identity. Bratislava: Aspekt
5. Buss, D.M. (2009). Evoluce touhy. Praha: Dauphin
6. Collins, R. (1982). Sociological Insight. New York: Oxford University Press
7. Dallairé, Y. (2009). Láska a sexualita v trvalém vztahu. Praha: Portál
8. Dawkins, R. (1998). Sobecký gen. Praha: Mladá fronta
9. Disman, M. (2000). Jak se vyrábí sociologická znalost : příručka pro uživatele. Praha : Karolinum
10. Fisher, H. (1992). Anatomy of Love: The Natural History of Monogamy, Adultery and Divorce. New York: Random House
11. Foucault, M. (1999). Dějiny sexuality I: Vůle k vědění. Praha: Hermann a synové
12. Foucault, M. (2003a). Dějiny sexuality II: Užívání slastí. Praha: Hermann a synové
13. Foucault, M. (2003b). Dějiny sexuality III: Péče o sebe. Praha: Hermann a synové
14. Charvát, I. (2010). Krehké vztáhy : poznámky k premenám identity. *Sociální studia*, 4, 25-42.
15. Jackson, S. (2007). The Sexual Self in Late Modernity. In Kimmel, M., The Sexual Self: The Construction of Sexual Scripts. Nashville, TN: Vanderbilt University Press
16. Jackson, S. & Scott, S. (2004). The Personal Is Still Political: Heterosexuality, Feminism and Monogamy. *Feminism Psychology*, 14, 151-157. Retrieved March 15, 2010, from SAGE at <http://fap.sagepub.com/cgi/reprint/14/1/151.pdf>
17. Kipnis, L. (2003). Against love. New York: Pantheon Books
18. Klesse, Ch. (2006). Polyamory and its „Others“: Contesting the Terms of Non-Monogamy. *Sexualities*, 9, 565–583. Retrieved March 15, 2010, from SAGE at <http://sexualities.sagepub.com/cgi/reprint/9/5/565>
19. Kratochvíl, S. (2000). Manželská terapie. Praha: Portál
20. Miovský, M. (2006). Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu. Praha : Grada
21. Nardi, P.M. (2007). Friendship, Sex and Masculinity. In Kimmel, M., The sexual self: The Construction of Sexual Scripts. Nashville, TN: Vanderbilt University Press

22. Plzák, M. (2001). Žena a muž: teorie a praxe manželského dorozumívání. Praha: MOTTO
23. Ridley , M. (1999). Červená královna: sexualita vývoj lidské přirozenosti. Praha: Mladá fronta
24. Ritchie, A. & Barker, M. (2006). 'There Aren't Words for What We Do or How We Feel So We Have To Make Them Up': Constructing Polyamorous Languages in a Culture of Compulsory Monogamy. *Sexualities*, 9, 584-601. Retrieved March 15, 2010, from SAGE at <http://sexualities.sagepub.com/cgi/reprint/9/5/584>
25. Rogers, C., R. (2001). Stávame sa partnermi : manželstvo a jeho alternatívy. Modra : Persona
26. Spargo, T. (2001). Foucault a teorie podivného. Praha: TRITON
27. Strauss, A. & Corbin, J. (1999). Základy kvalitativního výzkumu: postupy a techniky metody zakotvené teorie. Boskovice: Albert
28. Šmolka, P. (2003). Nevěra pro podváděné i podvádějící. Praha: Grada
29. Tiefer, L. (1999). Sex Is Not a Natural Act and Other Essays. Oxford: Westview Press

